

ISTANBULIN SOPIMUS RANGAISTUKSEN KOVENTAMISPERUSTEENA

Ossi Krook

11/2018

Tiivistelmä

Tekijä		Tutkinto/kurssi ja opinnäytetyö/nimike	
Ossi Krook		Poliisi (AMK) AMK2016_3	
Julkaisun nimi		Julkisuusaste	
Istanbulin sopimus rangaistuksen koventamisperusteena		Julkinen	
Ohjaajat ja opintoaine/opetustiimi		Opinnäytetyön muoto	
Jenna-Lotta Perkiökangas, VT, lehtori, yleisvalmiudet		Oikeusdogmaattinen tutkimus	
Pauli Mäkelä, lehtori, esitutkinta			
Tiivistelmä			
<p>Tässä opinnäytetyössä käsitellään naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan vastaisen Euroopan neuvoston sopimuksen, niin kutsutun Istanbulin sopimuksen rikosoikeudellista soveltamista ja siihen liittyviä mahdollisia ongelmia sekä tarkastellaan muutamia sopimusta koskevia oikeustapauksia.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä tässä opinnäytteessä on käytetty perinteistä oikeusdogmaattista menetelmää ja työn tutkimusongelmana on selvittää, kuinka laajasti sopimusta voidaan nykyisellään rikosoikeudellisesti soveltaa. Lisäksi tavoitteena on lisätä yleistä tietoisuutta Istanbulin sopimuksesta ja herättää keskustelua siihen liittyvien ongelmien tiimoilta.</p> <p>Istanbulin sopimuksen 46 artiklan mukaan rikoksesta tuomittavan rangaistuksen tulisi olla ankarampi silloin kun se kohdistuu entiseen tai nykyiseen puolisoon tai seurustelukumppaniin. Työn tärkeimmän johtopäätöksen mukaan tämänkaltaisen soveltaminen ei nykyisellään täytä kaikissa tapauksissa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ja keskittämisperiaatteen asettamia vaatimuksia, sillä sopimuksessa mainittuja rangaistusta ankaroittavia perusteita ei ole suoraan sisällytetty rikosten tunnusmerkistöihin eikä rikoslain koventamisperusteet määrittelevään pykälään.</p>			
Sivumäärä	Tarkastuskuukausi ja vuosi	Opinnäytetyökoodi (OPS)	
42	Marraskuu 2018	AMK2016ONT	
Avainsanat			
kansainväliset sopimukset, laillisuusperiaate, rikosoikeus, rikosprosessi			

LYHENTEET

CEDAW Convention on the elimination of all forms of discrimination against women
(suom. Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus)

CETS Council of Europe Treaty Series (suom. Euroopan neuvoston sopimussarja)

EIS Euroopan ihmisoikeussopimus

EIT Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

EN Euroopan neuvosto

HE Hallituksen esitys

HO Hovioikeus

KKO Korkein oikeus

NGO Non-governmental organization (suom. kansalaisjärjestö)

PeVL Perustuslakivaliokunnan lausunto

PeVM Perustuslakivaliokunnan mietintö

PL Perustuslaki

RL Rikoslaki

SopS Suomen säädöskokoelman sopimussarja

Vp Valtiopäivät

SISÄLLYS.....	1
LYHENTEET.....	
1 JOHDANTO.....	2
2 TUTKIMUSASETELMA.....	5
2.1 Työn tavoitteista, tutkimusongelmasta ja tutkimuskysymyksistä.....	5
2.2 Tutkimusmenetelmä.....	6
2.3 Henkilötietojen käsittelystä lyhyesti.....	7
2.3 Aiheen rajaus.....	7
2.4 Työn rakenne.....	8
3 ISTANBULIN SOPIMUS.....	10
3.1 Euroopan neuvosto ja sen puitteissa laadittujen yleissopimusten laillinen asema....	10
3.2 Istanbulin sopimuksesta yleisesti.....	11
3.3 Sopimus Suomen lainsäädännössä.....	12
3.4 Sopimuksen tavoitteet ja sen asettamat velvoitteet.....	13
3.5 Artikla 46.....	14
4 RIKOSOIKEUDELLINEN LAILLISUUSPERIAATE.....	16
4.1 Perusoikeudet ja rikoslainsäädäntö.....	16
4.2 Laillisuusperiaatteesta ja sen taustasta.....	17
4.2 Keskittämisperiaate.....	18
5 RANGAISTUKSEN MITTAAMINEN JA KOVENTAMISPERUSTEET RIKOSLAISSA.....	19
5.1 Rangaistuksen mittaaminen ja tuomarin harkintavalta.....	19
5.1 Koventamisperusteita koskeva pykälä.....	20
5.2 Koventamisperusteiden käytöstä.....	21
6 ISTANBULIN SOPIMUKSEN HUOMIOIMINEN SUOMEN OIKEUSKÄYTÄNNÖSSÄ.....	23
6.1 Sopimukseen liittyvät oikeustapaukset.....	23
6.2 KKO:2012:9.....	23
6.3 VaaHo:2016:7.....	25
6.4 VaaHo:2017:10.....	26
6.5 Päijät-Hämeen käräjäoikeus 14.6.2018.....	28
6.6 Havaintoja sopimukseen liittyvistä oikeustapauksista.....	29
7 SOPIMUKSEEN LIITTYVIÄ ONGELMIA.....	30
7.2 Sopimuksen täytäntöönpanon seuraaminen Suomessa.....	30
7.2 Sopimuksen koventamisperusteet ja laillisuusperiaate.....	31
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	35
8.1 Johtopäätökset tutkimusongelmaan liittyen.....	35
8.2 Loppupohdinta.....	36
LÄHTEET.....	39

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheeksi valikoitui erinäisten vaiheiden kautta Istanbulin sopimuksen käyttäminen rangaistuksen koventamisperusteena. Ollessani poliisiopintoihini liittyvässä työharjoittelussa Lapin poliisilaitoksella Rovaniemen pääpoliisiasemalla, törmäsin useisiin lähisuhdeväkivaltatapauksiin niin valvonta- ja hälytystoiminnan kuin rikostorjunnankin sektoreilla työskennellessäni.

Työharjoittelun lähiopintojaksolle ajoittuneella luennolla Poliisiammattikorkeakoulussa keväällä 2018 luennoitsija mainitsi opiskelijoille Suomessakin ratifioidusta yleissopimuksesta, jonka mukaan rikoksen kohdistuessa entiseen tai nykyiseen kumppaniin, tulisi teosta seuraavan rangaistuksen olla ankarampi. Luennoitsija kertoi vasta hetki sitten kuulleen sopimuksesta ensimmäistä kertaa jossain yhteydessä, eikä se ollut hänelle entuudestaan lainkaan tuttu. Itseni mukaan lukien myöskään kenelläkään paikallaolijoista ei vaikuttanut olevan tietoa kyseisestä sopimuksesta tai sen huomioimisesta rikosprosessissa. Nämä asiat herättivät kiinnostukseni aihetta kohtaan ja päätinkin luennoitsijalle lyhyesti puhuttuani tehdä aiheeseen liittyvän opinnäytetyön. Ajattelin, että tietoisuutta sopimuksesta olisi hyvä lisätä. Päädyin myös tutkimaan aihetta omasta kiinnostuksestani oikeustieteeseen.

Luennoitsijan mainitsema sopimus oli siis Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta, eli niin kutsuttu Istanbulin sopimus (CETS. No.210, SopS 53/2015, jäljempänä Istanbulin sopimus tai sopimus). Sopimuksen taustalla oleva, erityisesti naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta ovat ongelma myös Suomessa. Henkilökohtaisten havaintojeni lisäksi se on pääteltävissä muun muassa kansainvälisten ihmisoikeuksien valvontaelimien Suomelle antamista useista huomautuksista naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyen (esim. CEDAW-komitea 2008).¹

Myös tilastot antavat viitteitä siitä, että lähisuhdeväkivalta on ongelma. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2016 viranomaisten tietoon tulleissa lähisuhdeväkivaltarikoksissa oli 8800 uhria, joista noin 70 prosenttia oli naisia. Noin 40 prosentissa tapauksista oli kyse avio- ja avopuolisoiden keskinäisestä väkivallasta.²

¹ HE 155/2014 vp, 14

² Tilastokeskus 2017

Lähisuhdeväkivaltaan tai perheväkivaltaan voidaan määritellä kuuluvaksi kaikki perheen sisällä tapahtuva fyysinen, psyykinen tai seksuaalinen väkivalta tai niiden uhka perheenjäsenen kohdistaessa ne toiseen perheenjäseneseen³.

Istanbulin sopimuksen avulla pyritään sen nimen mukaisesti puuttumaan naisiin kohdistuvaan väkivaltaan sekä lähisuhdeväkivaltaan. Sopimuksen artiklasta 46 löytyy lueteltuina raskauttavat perusteet, jotka tulisi huomioida rangaistusta koventavina seikkoina. Tärkeimpänä niistä käsittelen aiemmin mainitun artiklan 1 kohdan a alakohtaa, jonka mukaan entisten tai nykyisten, avio- tai avopuolisoiden tai seurustelukumppanien kesken tapahtuvasta väkivaltaisesta teosta tulisi tuomita ankarampi rangaistus verrattuna siihen, että teko kohdistuisi ”perheen ulkopuoliseen” henkilöön.

Aiheeseen tarkemmin perehtyessäni kävi ilmi, että Istanbulin sopimuksen käyttäminen rangaistuksen koventamisperusteena ei ole täysin ongelmaton. Suomen rikoslakia (RL, 39/1889) ei ole sopimuksen ratifointivaiheessa muutettu vastaamaan sellaisenaan sopimuksessa mainittuja koventamisperusteita. Tämä mahdollisesti muodostaa ristiriidan rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ja rikoslain keskittämisperiaatteen kanssa, joiden mukaisesti rikokset ja niistä seuraavat rangaistukset tulisi löytyä suoraan rikoslaista. Laillisuusperiaate on jo perustuslain (PL, 731/1999) tasolla määritelty rikosoikeuden keskeinen periaate.

Työn aloitusvaiheessa itselläni heräsi ajatus siitä, että sopimus ja siihen liittyvät koventamisperusteet eivät ole välttämättä kovin laajasti edes tiedossa lainkäyttäjien keskuudessa siihen liittyvän vähäisen oikeuskäytännön perusteella. Pyrinkin työssäni muun ohella pohtimaan myös syitä siihen, miksei sopimuksen koventamisperusteiden osalta löydy enempää oikeusasteiden ratkaisuja.

Samaan aiheeseen liittyviä aiempia tutkimuksia ei ole työni tekohetkellä tehty. Istanbulin sopimusta koskevia pro gradu -tutkielmia on muutama, mutta niissä lähinnä sivutaan sopimusta. Muita tutkimuksia, jotka koskevat sopimuksen huomioimista rikosprosessissa ei työni tekohetkellä löytynyt.

Aiheeni on siinä mielessä ajankohtainen, että Suomi on antanut keväällä 2018 ensimmäiset lausuntonsa Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoon liittyen sen valvomista varten perustetulle valvontaelimelle GREVIO:lle. Käsittelenkin työssäni näitä lausuntoja ja näkökulman laajentamiseksi halusin tuoda esiin myös hallinnon ulkopuolisten toimijoiden

³ Alkuperäinen lähde Sisäministeriön julkaisu 6/2001: Poliisitoiminnan yhteydessä kohdattava perheväkivalta ei ole enää sähköisenä saatavilla. Viitattu Poliisi.fi. Luettu 15.11.2018.

ja asiantuntijoiden lausuntoja ja mielipiteitä liittyen sopimuksen ratifointiin ja huomioimiseen rikosprosessissa.

Työni on tarkoitettu ensisijaisesti poliisiopiskelijoille, lain parissa työskenteleville taikka muuten aiheesta kiinnostuneille. Työni on kirjoitettu siten, että lukijan oletetaan tietävän ainakin perusasiat ja käsitteet liittyen koko rikosprosessiin esitutkinnasta syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn. Käytän työssäni joitakin lyhenteitä, jotka olen koonnut lyhenneluetteloon, joka löytyy työn alusta ennen sisällysluetteloa.

Vielä työni aiheen valintaan ja motivaatioon palatakseni voisin todeta, että näin tärkeää asiaa edistävä sopimus ansaitsisi mielestäni olla nykyistä laajemmin tunnettu. Poliisiopiskelijana koen, että tietoisuutta sopimuksesta olisi hyvä lisätä jokaiselle rikosprosessin asteelle; esitutkintaviranomaisille, syyttäjille sekä eri oikeusasteiden tuomareille. En ole itse oikeustieteen opiskelija, saati sitten lainkäytön ammattilainen, mutta toivon, että työni herättäisi siinä havaittujen ongelmien ja ristiriitojen pohjalta keskustelua esimerkiksi mahdolliseen lainsäädännön muutostarpeeseen liittyen.

2 TUTKIMUSASETELMA

2.1 Työn tavoitteista, tutkimusongelmasta ja tutkimuskysymyksistä

Hallitsevaksi näkökulmaksi opinnäytetyöhöni otin rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen suhteen Istanbulin sopimuksen käyttöön koventamisperusteena, koska hypoteesini mukaan ne muodostavat mahdollisesti jonkinasteisen konfliktin keskenään. Työssäni halusin selvittää, miten laajasti Istanbulin sopimusta voidaan nykyisellään käyttää rangaistuksen koventamisperusteena ja onko se ongelmallista rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta. Halusin lisäksi selvittää, kuinka laajasti sopimusta on työni tekohetkellä sovellettu Suomen oikeuskäytännössä ja miten sen huomioiminen on näissä oikeustapauksissa argumentoitu tuomion rangaistuksen mittaamista koskevissa perusteluissa.

Tutkimusongelman pohjalta määrittelin tutkimukseni tavoitteen tueksi kaksi tutkimuskysymystä, joihin pyrin työssäni vastaamaan. Laatimani tutkimuskysymykset ovat seuraavanlaiset:

1. Voidaanko Istanbulin sopimusta nykyisellään käyttää rangaistuksen koventamisperusteena laillisuusperiaatteen näkökulmasta ja mitä ongelmia siihen mahdollisesti liittyy?
2. Miten sopimuksen käyttöä on perusteltu olemassa olevissa oikeuden ratkaisuisissa?

Ensimmäisen tutkimuskysymykseni on samalla tärkein, ja siihen tiivistyy työni hypoteesi ja tutkimusongelma. Tämän kysymyksen pohjalta pyrin eri lähteiden avulla tulkitsemaan, voidaanko sopimuksessa mainittuja koventamisperusteita ottaa huomioon rangaistusta mitattaessa nyt kun niitä ei sellaisenaan ole sisällytetty rikoslakiin.

Toiseen tutkimuskysymykseen liittyen tarkastelen sitä, miten ja kuinka laajasti sopimukseen liittyvissä oikeustapauksissa sen käyttöä on perusteltu sekä sitä, onko niissä otettu esimerkiksi laillisuusperiaatteeseen kantaa.

Tutkimusongelman ratkaisemisen ohella työni tavoitteena on ennen kaikkea lisätä tietoisuutta Istanbulin sopimuksen olemassaolosta ja herättää keskustelua niistä ongelmista, mitä sen soveltamiseen mahdollisesti liittyy. Työni on myös tarkoitettu tukemaan omaa oppimistani.

2.2 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytteeni on oikeustieteellinen tutkimus sen lainsäädäntöä käsittelevän luonteen vuoksi. Oikeustiede on nimensä mukaisesti tiede, joka tutkii oikeutta ja se voidaan jakaa esimerkiksi Hirvosen mukaan kolmeen tieteenhaaraan: lainoppiin, oikeusteoriaan ja oikeuden yleistieteisiin.⁴ Työni aiheen perusteella päädyin tutkimusmetodin valinnassa oikeusdogmaattiseen, eli lainopilliseen tutkimukseen. Tutkimuksessani kyse on siitä, miten voimassaolevaa lainsäädäntöä voidaan soveltaa ja mitä ongelmia siihen liittyy, joten oikeusdogmaattinen tutkimusmenetelmä soveltuu luonnollisesti tässä tapauksessa parhaiten tutkimuskysymyksiin vastaamiseen ja sitä kautta tutkimusongelman ratkaisemiseen.

Lainoppi, jonka kohteena on voimassa oleva oikeus, on ollut perinteisesti oikeustieteen ydinaluetta.⁵ Keskeisin tutkimusongelma lainopissa on selvittää, mikä on voimassa olevan oikeuden sisältö kulloinkin käsiteltävässä oikeusongelmassa. Lainoppi pyrkii antamaan vastauksen siihen, miten tietyssä tilanteessa voimassa olevan oikeusjärjestyksen mukaan tulisi toimia. Tämä lainopin tehtävä johtuu epätietoisuudesta, joka koskee oikeusjärjestyksen sisältöä.⁶ Lainopin tuottama tieto on normatiivista tietoa eli tieteellistä tietoa oikeusnormeista. Oikeusnormi on käsitteenä monimerkityksinen. Sillä voidaan tarkoittaa jotakin lakikielen ilmaisua, sen sisältöä tai näiden kahden, ilmaisun ja sen sisällön yhdistelmää.⁷

Lainopin keskeisiä osia ovat oikeusjärjestyksen sääntöjen tutkimus ja niiden tulkinta eli sisältöjen selvittäminen.⁸ Toinen lainopin tehtävä on systematisoida eli jäsentää voimassa olevaa oikeutta. Systematisoinnin avulla luodaan ja kehitetään käsitejärjestelmää, jonka varassa tulkitaan oikeutta. Systematisointi auttaa kokonaiskuvan hahmottamisessa oikeusjärjestyksiin ja niiden välisiin suhteisiin liittyen.⁹

Yhteenvedona lainoppi tutkii siis sitä, mikä on voimassaolevaa oikeutta sekä sitä, mikä merkitys on laista ja muista oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla. Muita oikeuslähteitä lakien lisäksi ovat esimerkiksi lainvalmisteluasiakirjat, Korkeimman oikeuden ja EU-tuomioistuimen ratkaisut.¹⁰

⁴ Hirvonen 2011, 21

⁵ Hirvonen 2011, 21

⁶ Husa, Mutanen, Pohjalainen 2001,13

⁷ Hirvonen 2011, 23

⁸ Husa ym. 2001, 13

⁹ Husa ym. 2001, 13-14

¹⁰ Hirvonen 2011, 22-23

Tämän lainopillisen tutkimuksen pääasiallinen oikeudenala on rikosoikeus, joka kuuluu oikeudenalasytematiikassa julkisoikeuden alle.¹¹ Tutkimus sivuaa myös eurooppaoikeutta, jota avaam hieman Euroopan neuvostoon, sen yleissopimuksiin ja eurooppalaiseen rikosoikeuteen liittyen. Laillisuusperiaate ja sen yhteydessä esiintyvät perusoikeudet puolestaan liittyvät valtiosääntöoikeuteen.

Pyrin työssäni tulkitsemaan ja systematisoimaan Istanbulin sopimusta ja siihen liittyvää säännöstöä, oikeuskirjallisuutta ja oikeuskäytäntöä siltä osin, mitä aiheeseen liittyen on saatavilla. Lähteenä työssäni käytän vahvasti velvoittavista lähteistä perustuslakia ja muita lakeja, joista tärkeimpänä rikoslakia. Heikosti velvoittavista lähteistä käytän tuomioistuinratkaisuja ja lainvalmisteluasiakirjoja sekä sallituista lähteistä oikeuskirjallisuutta.¹² Lisäksi lähteenä käytän muutamia artikkeleja ja luotettaviksi arvioimiani internetlähteitä.

2.3 Henkilötietojen käsittelystä lyhyesti

Työtäni varten tilasin Päijät-Hämeen käräjäoikeudelta tuomion, joka sisälsi kahden ihmisen henkilötietoja. Tuomion saatuaani anonymisoin sen peittämällä siitä nimet ja henkilötunnukset. Nimet vaihdoin kirjaimiksi, A:ksi ja B:ksi, joilla viitataan työssäni tapauksen osapuoliin. Tämän jälkeen hävitin alkuperäisen, henkilötunnukset ja nimet sisältävän tuomion. Tein tämän, jotta ns. GDPR:n eli EU:n tietosuojasetuksen (EU 2016/679) mukaista arkaluontoista tietoa sisältävää henkilörekisteriä ei pääsnyt muodostumaan.

2.3 Aiheen rajaus

Istanbulin sopimus on aiheena laaja käsittäen yhteensä 81 artiklaa. Sen käsitteleminen tarkemmin kokonaisuudessaan ei olisi opinnäytetyön laajuuden huomioon ottaen mahdollista, eikä edes tutkimusongelmani kannalta relevanttia. Alusta asti oli selvää, että rajaan työni koskemaan sopimuksen osalta pääasiassa artiklaa 46, jonka 1 kohdan alakohdissa a-i on lueteltu seikat, jotka tulisi sopimuksen osapuolena olevan valtion lainsäädännössä voida ottaa huomioon rangaistuksen koventamiseksi. Sopimus ei havaintojeni mukaan ole yleisesti kovin tunnettu, joten käsittelen edellä mainitun artiklan lisäksi sopimusta yleisellä tasolla, sen rakennetta, tavoitteita sekä asettavia velvoitteita niiltä

¹¹ Tapani & Tolvanen 2016, 3

¹² Oikeuslähteistä ks. esim. Hirvonen 2011, 43

osin, miten ne olennaisesti aiheeseeni liittyvät. Muun osan sopimusta rajasin työn ulkopuolelle ja lainsäädännön osalta käsittelen työssäni vain kotimaista voimassaolevaa lainsäädäntöä.

Istanbulin sopimus liittyy Euroopan neuvoston yleissopimuksena eurooppaoikeuteen ja sen kriminalisointeja sisältävän luonteen vuoksi eurooppaoikeuden alle kuuluvaan eurooppalaiseen rikosoikeuteen. Sen vuoksi tarkastelen työssäni hieman eurooppalaista rikosoikeutta, EN:n yleissopimusten roolia ja sitä, miten ne vaikuttavat Suomen rikosoikeuteen. Eurooppaoikeuden ja EN:n osalta rajaani työni vain yleisluontoisen esittelyn tasolle.

Tutkimusongelmaani liittyen rikoslaki ja rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ovat työssäni keskeisessä roolissa, joten tarkastelen työssäni eräitä rikoslain pykäläitä; tärkeimpänä rangaistuksen koventamisperusteisiin ja rangaistuksen mittaamiseen liittyviä pykäläitä, sekä joidenkin rikosten tunnusmerkistöjä. Niiden osalta pyrin keskittymään aiheeseeni liittyvään ja tutkimuskysymysten vastaamisen kannalta tärkeisiin osiin rajaten muun pois.

Ajatuksenani oli aluksi ottaa perinteisen lainsopin lisäksi empiirinen ote tutkimukseeni haastattelemalla syyttäjiä, tutkinnanjohtajia ja käräjätuomareita Istanbulin sopimukseen liittyen. Tulin kuitenkin tutkimusprosessin edetessä siihen tulokseen, että työmäärään nähden empiirinen ote ei toisi merkittävää lisäarvoa tutkimukselleni, sillä sen myötä olisin todennäköisesti joutunut käsittelemään haastatteluja hyvin lyhyesti ja pintapuolisesti tai muuten työni olisi paisunut liian laajaksi. Lainopin avulla itsessään kykenin mielestäni vastaamaan riittävän laajasti asettamaani tutkimusongelmaan.

2.4 Työn rakenne

Työni rakenne koostuu kahdeksasta pääluvusta. Pyrin tutkimukseni tekstissä etenemään aiheeni kannalta loogisessa ja lukemista helpottavassa järjestyksessä. Ensimmäisessä ja toisessa luvussa ovat johdanto ja tutkimusongelmaan ja menetelmään liittyvät asiat. Kolmannessa luvussa käsittelen Istanbulin sopimusta ja Euroopan neuvostoa. Neljännessä pääluvusta löytyy rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja sen suhde sopimukseen. Viidennessä pääluvussa tarkastelen rikoslain tuntemia perusteita ja rangaistuksen mittaamiseen liittyviä seikkoja.

Kuudes pääluku on varattu sopimukseen liittyville oikeustapauksille. Sen jälkeen käsittelen sopimuksen soveltamiseen liittyviä havaitsemiani ongelmia pääluvussa seitsemän.

Kahdeksas eli viimeinen pääluku on varattu aiheesta tekemiini johtopäätöksiin ja yleiseen loppupohdintaan.

3 ISTANBULIN SOPIMUS

3.1 Euroopan neuvosto ja sen puitteissa laadittujen yleissopimusten laillinen asema

Istanbulin sopimuksen ja muiden Euroopan neuvoston yleissopimusten määräykset ja säädökset pyritään saamaan osaksi EN:n jäsenmaiden omia kansallisia lakeja, jotta niiden soveltaminen olisi mahdollisimman selkeää lainsäädännön näkökulmasta. Seuraavana tarkastelen Euroopan neuvostoa, sen roolia ja yleissopimuksen laillista asemaa, jotta eurooppaoikeuteen perehtymättömänkin lukijan on helpompi hahmottaa sopimuksen lainsäädännöllinen asema.

Istanbulin sopimuksen taustalla vaikuttava EN itsessään on poliittinen ihmisoikeus- ja yhteistyöjärjestö. EN:n perustehtävänä on kehittää ja turvata oikeusvaltioperiaatetta, ihmisoikeuksia ja moninaista demokratiaa. Sen tärkeimpänä työkaluna toimivat osapuolia sitovat yleissopimukset ja niiden toimeenpanon valvonta.¹³ Euroopan neuvostoa ei pidä sekoittaa samankaltaisen nimen takia Euroopan unionin neuvostoon eikä Eurooppa-neuvostoon, jotka ovat EU:n toimielimiä¹⁴. Euroopan neuvosto ei siis kuulu kiinteästi Euroopan unioniin vaan se perustettiin itsenäiseksi toimijaksi jo vuonna 1949 niin kutsutulla Lontoon sopimuksella¹⁵. Suomi on kuulunut neuvostoon vuodesta 1989.¹⁶

Euroopan neuvostosta puhuttaessa esiin nousee usein Euroopan ihmisoikeussopimus¹⁷ joka lienee yksi tunnetumpia ja merkittävimpiä EN:n sopimuksia. Euroopan ihmisoikeussopimuksen sopimusvelvollisuuksien täyttämistä valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, joka toimii myös Euroopan neuvoston yhteydessä. EN:n päätöksiä tekevänä elimenä puolestaan toimii Ministerikomitea, joka hyväksyy EN:n suositukset ja yleissopimukset, jotka sen jälkeen avataan allekirjoitettavaksi jäsenmaille.¹⁸

Euroopan neuvosto on vaikuttanut pitkään eurooppalaiseen yhteistyöhön myös rikosoikeuden saralla. EN on jo 50-luvulta lähtien ollut merkittävässä roolissa Euroopan alueellisessa rikosoikeuden alan lainsäädännön toimenpiteiden koordinoinnissa.¹⁹ EN:n

¹³ Ulkoministeriö & Suomen ulkomaan edustustot. Luettu 17.11.2018.

¹⁴ Euroopan unioni. Luettu 14.10.2018

¹⁵ Ulkoministeriö & Suomen ulkomaan edustustot. Luettu 17.11.2018.

¹⁶ Ulkoministeriö 2009

¹⁷ SopS 63/1999

¹⁸ Ulkoministeriö & Suomen ulkomaan edustustot. Luettu 17.11.2018

¹⁹ Lappi-Seppälä ym. 2008, 199

yleissopimukset ovat siis osa eurooppaoikeutta, jonka oikeudenalaan kuuluu muun muassa eurooppalainen rikosoikeus. Euroopan neuvostossa valmistellaan muiden yleissopimusten ohella rikosoikeudellisia yleissopimuksia, jotka vaikuttavat sen jäsenmaiden kansalliseen rikosprosessioikeuteen ja rikosoikeuteen.²⁰

Eurooppalainen rikosoikeus on käsite, joka kattaa Euroopan unionin rikosoikeuden, Euroopan neuvoston rikosoikeuden sekä lisäksi niiden jäsenvaltioiden oman EU:n ja EN:n kannalta merkittävän rikosoikeuden. Eurooppalainen rikosoikeus muodostuu siten sen keskeisten toimijoiden vuorovaikutussuhteesta.²¹ Euroopan neuvoston omaan rikosoikeuteen katsotaan sisältyvän rikosoikeuden kannalta merkittävät Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen määräykset, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännön sekä kaiken muun rikosoikeudellisen yhteistyön, jossa EN on osallisena.²²

Euroopan neuvoston rikosoikeus on ennen eronnut esimerkiksi Euroopan unionin rikosoikeudesta siten, että se on ollut luonteeltaan pehmeämpää, mikä on mahdollisesti osittain johtunut EN:n ihmisoikeuteen liittyvistä vahvoista arvoista.²³ Viimeaikaisemmat Euroopan neuvoston yleissopimukset ovat kuitenkin entisen pehmeämmän linjan sijasta osoittaneet sen vakaata pyrkimystä tietynlaiseen rikollisuuteen puuttumiseen ja ne ovat siten sisältäneet laajasti kriminalisointivelvoitteita.²⁴ Istanbulin sopimus on hyvä esimerkki yleissopimuksesta, joka sisältää useita kriminalisointeja.

3.2 Istanbulin sopimuksesta yleisesti

Itse sopimus on alkuperäiseltä nimeltään Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Kyseessä on siis Euroopan neuvoston 210. yleissopimus ja suomennettu nimi sille on Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta.²⁵

Hyväksymispaikkansa mukaan Istanbulin sopimukseksi kutsuttu sopimus hyväksyttiin Euroopan neuvoston puitteissa vuonna 2011. Suomi allekirjoitti sopimuksen toukokuussa 2011. Kansainvälisesti sopimus tuli voimaan 1.8.2014 ja Suomessa laintasoisena se astui voimaan 1.8.2015. Suomen ohella sopimuksen allekirjoitti 46 muuta valtiota ja Euroopan

²⁰ Melander 2010, 23

²¹ Melander 2010, 27

²² Melander 2010, 19

²³ Melander 2010, 25

²⁴ Melander 2010, 26

²⁵ Euroopan neuvosto 2011

neuvoston jäsenmaista vain Azerbaidzhan ja Venäjä jättivät sopimuksen allekirjoittamatta.²⁶ Sopimuksen voidaan katsoa olevan ikään kuin jatkumoa muiden maiden naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisille sopimuksille ja Euroopan neuvoston aiemmin antamalle suositukselle naisten suojelemiseksi väkivallalta.²⁷

3.3 Sopimus Suomen lainsäädännössä

Istanbulin sopimus ratifioitiin Suomessa lain tasoisena säädöksenä. Ratifiointia varten Helsingissä 10.4.2015 annettu laki on koko nimeltään laki naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (375/2015) ja se astui voimaan valtioneuvoston asetuksella 770/2015. Istanbulin sopimuksen suomennettu sopimusteksti löytyy kokonaisuudessaan Suomen säädöskokoelmasta valtiosopimusten alta sopimussarjanumerolla SopS 53/2015.

Sopimuksen voimaansaattamiseksi säädetty laki on niin kutsuttu blankettilaki, eli se ei sisällä itsessään oikeussäännöksiä vaan sen sisältö tulee sopimuksesta, johon blankettilaki perustuu²⁸. Tässä tapauksessa kyseinen blankettilaki perustuu Istanbulin sopimuksen suomennettuun sopimustekstiin ja itse laki sisältää sen vuoksi vain kaksi pykälää. Ensimmäisen mukaan Istanbulin sopimuksen lainsäädännön alan määräykset astuvat voimaan siten, kuin Suomi on sopimukseen sitoutunut eduskunnan päätöksen mukaisesti.²⁹ Toisessa pykälässä todetaan lain ja sopimukseen kuuluvien muiden säädösten voimaantulosta säädettävän valtioneuvoston asetuksella³⁰. Lain esitöiden (HE 155/2014 vp) sisältöön esimerkiksi ratifiointiedellytysten perustelujen osalta perehdyin hieman tarkemmin tulevissa luvuissa.

Blankettisäännösten tapaan, myöskään ns. blankorangaistussäännösten sisältö ei selviä kyseisistä säännöksistä itsestään. Blankorangaistussäännöksissä itse rangaistus ja rangaistavan toiminnan teonkuvaus ovat erotettu toisistaan. Blankorangaistussäännöksiä onkin arvosteltu muun muassa siitä, että lakia tarkemmin tuntemattoman tavallisen ihmisen on joissain tapauksissa miltei mahdotonta tunnistaa rangaistava toiminta tai muu käyttäytyminen, mikäli se ilmenee ainoastaan rikoslain ulkopuolisesta laista.³¹

²⁶ Euroopan neuvosto 2018

²⁷ HE 155/2014 vp, 4

²⁸ Oikeusministeriö 2013, 194

²⁹ 375/2015 1§

³⁰ 375/2015 2§

³¹ Tieteen termipankki 2016

3.4 Sopimuksen tavoitteet ja sen asettamat velvoitteet

Istanbulin sopimuksen avulla on haluttu puuttua tietynlaiseen rikollisuuteen niin sanotulla kolmen p:n periaatteella. Kolme p:tä tulevat sanoista prevention, protection ja punishment, eli (ennalta) estäminen tai torjuminen, suojeleminen ja rankaiseminen.³² Sopimuksen päätavoitteena on suojella naisia kaikenlaiselta väkivallalta, poistaa perheväkivaltaa ja muutakin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, edistää tasa-arvoa ja poistaa sukupuolista syrjintää, sekä edistää kansainvälistä yhteistyötä naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan poistamiseksi. Lisäksi sopimuksella pyritään tukemaan järjestöjä ja lainvalvontaviranomaisia, jotta ne voivat yhteistyön avulla poistaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa.³³ Tavoitteena on myös naisiin kohdistuvien väkivallantekojen tapahtuessa saattaa niiden tekijät vastuuseen teoistaan.³⁴

Euroopan neuvoston asettamien tavoitteiden tueksi sopimuksella luotiin seurantajärjestelmä, jotta pystytään valvomaan, että sopimuksen allekirjoittaneet valtiot panevat sopimuksen edellyttämät määräykset täytäntöön.³⁵ Seurantajärjestelmän yhteydessä perustettiin erityinen valvontaelin, jota käsitellen tarkemmin luvussa 7.

Sopimus sisältää tavoitteensa täyttääkseen useita sopijaosapuolia koskevia velvoitteita. Se velvoittaa osapuolia muun muassa varmistamaan lainsäädännöllisten tai muiden toimien avulla, että sellaiset tavat, perinteet ja muut käytännöt poistetaan, jotka perustuvat kaavamaisiin sukupuolirooleihin ja naisten miehiä alhaisempaan asemaan.³⁶ Muita sopimuksen asettamia velvoitteita sopijaosapuolille on mm. sen soveltamisalaan liittyvien väkivallantekojen estäminen³⁷ sekä suorat kriminalisointivelvoitteet sopimuksessa rangaistavaksi määriteltyjen tekojen osalta. Sopimus velvoittaa osapuolia myös varmistamaan, että siinä rangaistavaksi määritellyistä teoista voidaan määrätä tehokkaat sekä varoittavat rangaistukset, jotka ovat kuitenkin oikeasuhtaisia sen mukaan, kuinka vakavia teot ovat.³⁸

³² HE 155/2014 vp, 4

³³ Istanbulin sopimus, 1 artiklan 1 kohdan alakohdat a-e

³⁴ HE 155/2014 vp, 4

³⁵ Istanbulin sopimus, 1 artiklan 2 kohta

³⁶ Istanbulin sopimus, 12 artiklan 1 kohta

³⁷ Istanbulin sopimus, 12 artiklan 2 kohta

³⁸ Istanbulin sopimus, 45 artiklan 1 kohta

3.5 Artikla 46

Sopimuksen viidennestä luvusta löytyvät sen määräykset, jotka liittyvät aineelliseen oikeuteen ja rangaistuksen koventamisperusteita koskevat määräykset löytyvät kyseisestä sopimuksen luvusta. Niiden lisäksi luvussa käsitellään muun muassa uhreille maksettavia korvauksia, vainoamista, pakkoavioliittoa sekä ruumiillista ja seksuaalista väkivaltaa koskevia määräyksiä.³⁹

Istanbulin sopimuksen rikosoikeudellisen sovellettavuuden osalta sen 46 artikla on kaikkein keskeisin. Siinä määritellään perusteet, milloin tuomittavan rangaistuksen tulisi olla normaalia ankarampi. Kyseisessä artiklassa määritellään koventamisperusteet seuraavalla tavalla:

Osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että seuraavat seikat voidaan kansallisen lain asianomaisten säännösten mukaisesti ottaa huomioon raskauttavina seikkoina määrättäessä rangaistusta tämän yleissopimuksen mukaisesti rangaistaviksi säädettävistä teoista, jolleivät nämä seikat jo kuulu kyseisen rikoksen tunnusmerkistöön:

a. rikoksen on kohdistanut entiseen tai nykyiseen kansallisessa laissa tunnustettuun puolisoon tai kumppaniin perheen jäsen, uhrin kanssa yhdessä asuva henkilö tai valta-asemaansa väärin käyttänyt henkilö;

b. rikos tai toisiinsa liittyvät rikokset on tehty toistuvasti;

c. rikos on kohdistettu henkilöön, jonka erityiset seikat ovat tehneet haavoittuvaksi;

d. rikos on kohdistettu lapseen tai tehty lapsen läsnä ollessa;

e. rikoksen on tehnyt kaksi tai useampia henkilöitä yhdessä;

f. ennen rikosta tai sen yhteydessä on käytetty erityisen raakaa väkivaltaa;

g. rikos on tehty käyttämällä asetta tai uhkaamalla aseella;

h. rikoksesta on aiheutunut uhrille vakavaa ruumiillista tai henkistä haittaa;

i. rikoksentehtyjä on aiemmin tuomittu samanlaisesta rikoksesta.

Tutkimukseni kannalta tärkein osa artiklaa on sen 1 kohdan alakohta a, joka koskee rikoksen kohdistumista puolisoon tai seurustelukumppaniin, sillä se on yksi sopimuksen merkittävimmistä keinoista puuttua nimenomaan perheen sisäiseen lähisuhdeväkivaltaan. Se

³⁹ HE 155/2014 vp, 5

mahdollistaa minkä tahansa rikoksen tuomitsemisen ankarampana silloin kun se kohdistuu esimerkiksi puolisoon.

4 RIKOSOIKEUDELLINEN LAILLISUUSPERIAATE

4.1 Perusoikeudet ja rikoslainsäädäntö

Oikeusturvasyistä on tarpeellista määrittää tarkasti rajat, joissa rikoslain rangaistuksia saa käyttää, sillä niillä puututaan kansalaisten keskeisiin perusoikeuksiin. Siten rangaistuksen perustuminen lakiin on oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseksi välttämätön asia.⁴⁰ Kuten edellä mainitusta voidaan päätellä, laillisuusperiaatteen noudattamisen merkitys juontaa juurensa aina yksilön perusoikeuksiin asti, joten seuraavaksi käsittelen muutamia perusoikeuksia ja niillä suojattavia oikeushyviä.

Perusoikeudet on lueteltu perustuslain 2 luvussa. Ne ovat jokaiselle ihmiselle kuuluvia, perustuslaissa turvattuja oikeuksia. Perusoikeudet ilmentävät perusarvoja, jotka ovat yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttäviä ja ne on tarkoitettu muun muassa turvaamaan yksilön vapautta julkisen vallan käytöltä. Tällaisia perusoikeuksia ovat muun muassa oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (PL 7§), liikkumisvapaus (PL 9§), yksityiselämän suoja (PL 10§), sananvapaus (PL 12§), kokoontumis- ja yhdistymisvapaus (PL 13§) sekä oikeus omaisuuden suojaan (PL 15§).⁴¹ Perusoikeuksia, esimerkiksi liikkumisen vapautta ja omaisuuden suojaa voidaan rajoittaa tietyin edellytyksin, joita seuraavaksi käsittelen.

Ennen laillisuusperiaatteen nykymuotoista omaksumista, rikoslakia eivät käytännössä rajoittaneet perusoikeuksista johtuvat lainsäädäntörajoitukset. Perustuslaki otettiin huomioon lähinnä vain taannehtivan rikoslain kiellon kohdalla. Kun laillisuusperiaatetta alettiin noudattaa kokonaisuudessaan sen nykyisessä muodossa, myös rikoslaki alistui tarkemman valtiosääntöarvioinnin kohteeksi.⁴²

Perustuslakivaliokunta otti aikanaan kantaa perusoikeuksiin lausunnossaan hallituksen esityksestä oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä koskevia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uusimiseksi. Valiokunta totesi silloin lausunnossaan, että vankeusrangaistuksen katsotaan puuttuvan tuomitun henkilökohtaiseen

⁴⁰ HE 44/2002 vp, 28-29

⁴¹ PL 2 luku; Eduskunnan oikeusasiamies. Luettu 15.11.2018.

⁴² Viljanen 2001, 6

vapauteen ja sakkorangaistuksen tuomitun omaisuuteen, jotka ovat kumpikin turvattuja perusoikeuksia.⁴³

Tästä johtuen rangaistussäännösten tulee täyttää yleiset edellytykset, jotka koskevat perusoikeuksien rajoittamista, sekä erityiset edellytykset, jotka johtuvat kulloinkin kyseessä olevasta perusoikeussäädöksestä.⁴⁴ Yleisiä rajoitusedellytyksiä ovat lailla säätämisen vaatimus, täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus, rajoitusperusteen hyväksyttävyysoikeusvaatimus, ydinalueen koskemattomuusvaatimus, suhteellisuusvaatimus, oikeusturvavaatimus sekä ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus⁴⁵. Perusoikeuksiin puuttumisen vuoksi laillisuusperiaatteen noudattaminen on rikoslainsäädännössä korostetun tärkeää, joten sen vuoksi siihen tulisi myös oman kantani mukaan kiinnittää erityistä huomiota esimerkiksi rangaistuksia määrättäessä. Tästä päästään itse laillisuusperiaatteeseen, jonka taustaa ja sisältöä seuraavaksi käsitellen.

4.2 Laillisuusperiaatteesta ja sen taustasta

Rikosoikeudellisella laillisuus- eli legaliteettiperiaatteella oli tärkeä merkitys valtiosääntöoikeudessa heti siitä lähtien kun se syntyi⁴⁶. Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate on siten keskeisenä rikoslain periaatteena turvattu muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklassa 7. Laillisuusperiaatteella voidaan sanoa olevan jopa erityinen asema, joka ilmenee mm. EIS:n artiklasta 15. Kyseisen artiklan mukaan laillisuusperiaatteesta ei voida poiketa edes sodan tai muun yleisen hätätilan aikana.⁴⁷

Laillisuusperiaatteen ydinajatus on sisällytetty Suomen lainsäädäntöön perustuslain tasolla: perustuslaki 8 §:n mukaan

Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.

Tämä perustuslain pykälä määrittää laillisuusperiaatteen keskeisen ajatuksen eli taannehtivan rikoslain kiellon. Edellä mainitun lisäksi säännös sisältää muutakin, sillä laillisuusperiaatetta koskevalle säännökselle annetaan laajempi sisältö

⁴³ PeVL 23/1997, 2

⁴⁴ Viljanen 2001, 311

⁴⁵ PeVM 25/1994 vp, 4-5

⁴⁶ Viljanen 2001, 320

⁴⁷ Melander 2010, 19

perusoikeusuudistuksen esitöissä.⁴⁸ Taannehtivan rikoslain kiellon lisäksi laillisuusperiaatteeseen katsotaan sisältyvän vaatimus siitä, että rikos ja siitä seuraava rangaistus ovat kirjattuna lakiin, analogisen soveltamisen kieltö sekä vaatimus rikosoikeudellisten säännösten tarkkarajaisuudesta⁴⁹. Laillisuusperiaatteen oikeusturvarvon edistämiseksi se sisällytettiin perustuslain lisäksi myös suoraan rikoslakiin 3 luvun 1 pykälään osana rikoslain kokonaisuudistusta⁵⁰.

4.2 Keskittämisperiaate

Laillisuusperiaatteeseen ja rikoslakiin liittyvä keskittämisperiaate on oleellisessa osassa Istanbulin sopimuksen rikosoikeudellista sovellettavuutta arvioitaessa, sillä se määrittää, mistä rangaistusuhkaiset säännökset tulisi olla löydettävissä. Keskittämisperiaatetta alettiin rikoslainsäädännössä alun perin noudattaa rikoslain kokonaisuudistuksen toisen vaiheen yhteydessä ja sitä pidetäänkin yhtenä uudistuksen tärkeimmistä periaatteista. Kokonaisuudistuksen yhteydessä päätettiin, että rangaistussäännökset tulisi selkeyden vuoksi sisällyttää lainsäädännössä keskitetyksi yhteen ja samaan paikkaan. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että itsenäisten erityissäännösten sijasta rangaistuksia sisältävät säännökset tulisi löytyä suoraan rikoslaista.⁵¹ Tällä hetkellä Istanbulin sopimuksen ollessa voimaansaattettuna itsenäisellä blankettisäännöksellä, sen sisältämät rangaistusta koventavat perusteet ovat siten rikoslain ulkopuolella keskittämisperiaatteen vastaisesti.

⁴⁸ Viljanen 2001, 320

⁴⁹ HE 309/1993 vp, 50

⁵⁰ HE 44/2002 vp, 13

⁵¹ HE 94/1993 vp, 13-13; HE 17/2001 vp, 6

5 RANGAISTUKSEN MITTAAMINEN JA KOVENTAMISPERUSTEET RIKOSLAISSA

5.1 Rangaistuksen mittaaminen ja tuomarin harkintavalta

Istanbulin sopimukseen liittyvää rikoslain muuttamisen tarpeettomuutta perusteltiin mm. tuomarien laajalla yleisellä toimivalla rangaistuksen mittaamisen harkinnassa.⁵² Sen pohjalta tarkastelen seuraavaksi lyhyesti rangaistusta määrävän tuomarin harkintavaltaa ja rangaistuksen mittaamiseen liittyviä yleisiä periaatteita.

Rangaistusta määrävän tuomarin tehtävä on haastava, sillä hänen tulee liittää yhteen törkeydeltään vaihteleva rikos ja siitä seuraava rangaistus, joka taasen vaihtelee ankaruudeltaan ja lajiltaan. Lainkäyttäjän avuksi ja rangaistuksen mittaamisen ohjeeksi lakiin on otettu joukko mittaamisnormeja, ja rangaistuksen määrään ja laatuun vaikuttavat perusteet on koottu yhteen rikoslain lukuun 6.⁵³ Kyseisessä luvussa ei ole kuitenkaan lueteltu rangaistuksen määräämisen yleisiä oppeja täysin tyhjentävästi, sillä se ei olisi lainsäätäjälle edes käytännössä mahdollista⁵⁴.

Rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavat perusteet ovat jaoteltavissa yleisiin ja erityisiin mittaamisperusteisiin. Erityiset perusteet ja rangaistusasteikot on määritelty rikosten tunnusmerkistöissä. Rikosten törkeysarvosteluun vaikuttavat tunnusmerkistöiseikat vaikuttavat myös rangaistuksen määräämisessä.⁵⁵ Rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen mukaan rangaistus on mitattava siten, että se on oikeassa suhteessa teon vahingolliseen ja vaarallisuuteen, vaikuttimiin sekä teosta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen⁵⁶.

Käytännössä rikosten ns. tyyppitapauksissa tulisi tuomita niin sanottu normaalirangaistus, ellei jokin teossa anna syytä poiketa ankarampaan tai lievempään suuntaan. Tuomioistuimen tulisi verrata kyseessä olevaa rikosta sen ominaisiin tyyppitapauksiin ja sen perusteella päättää, tuomitaanko teosta normaalirangaistus vai ankarampi taikka lievempi rangaistus.⁵⁷ Lainsäädännössä on määritelty tapaukset, jolloin rangaistus tulisi poiketa

⁵² Ulkoministeriö 2018,75; HE 155/2015 vp,60

⁵³ Lappi-Seppälä ym. 2008, 134

⁵⁴ Tapani & Tolvanen 2016, 5

⁵⁵ Kaskenmäki 2005, 330

⁵⁶ RL 6:4

⁵⁷ Melander 2015, 193-194

normaalirangaistuksesta. Näitä ovat koventamisperusteet (RL 6:5), lieventämisperusteet (RL 6:6) ja kohtuullistamisperusteet (RL 6:7).⁵⁸

Edellä mainittujen seikkojen avulla tuomarit voivat arvioida melko laajasti tekoa ja sen vakavuutta ja sitä kautta siitä seuraavaa rangaistusta. Edellisessä pääluvussa mainitsemini asioihin perustuen rangaistusta määrättäessä sen tulisi kuitenkin ennen kaikkea perustua lakiin ja löytyä nimenomaisesti rikoslaista.

5.1 Koventamisperusteita koskeva pykälä

Seuraavana käsittelen rikoslain tuntemia koventamisperusteita ja avaan hieman niiden sisältöä, jotta lukija saa niistä laajemman käsityksen. Suomen rikoslaissa rangaistusta koventavat perusteet on koottu sen 6 luvun 5 pykälään. Pykälän mukaan koventamisperusteita ovat:

1) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus;

Tämän koventamisperusteen käyttö edellyttää, että itse rikos ja rikokseen tähtäävä toiminta on ollut pidempiaikaista ja suunniteltua. Voidaankin katsoa, että se ilmentää suurempaa tekovääryyttä sekä kuvastaa rikoksesta ilmenevää suurempaa mittaamissyällisyyttä.⁵⁹

2) rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa;

Järjestäytyneen rikollisryhmän käsite määritellään RL 6:5 2 momentissa. Sen mukaan järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka pysyy koossa tietyn aikaa ja yhteistuumin tekee rikoksia, joista säädetty maksimirangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta tai RL 11:10 tai 15:9:ssä mainittuja rikoksia.

3) rikoksen tekeminen palkkiota vastaan;

Palkkiota vastaan yhteiskunnan normeja rikkomisen osoittaa tekijässä erityistä piittaamattomuutta muiden intressejä kohtaan. Koventamisperusteen soveltaminen edellyttää, että palkkio on sovittu ennakolta tai tekijä ainakin pitää palkkion saamista todennäköisenä⁶⁰

⁵⁸ Melander 2015, 194-195

⁵⁹ Matikkala 2010, 123, viitattu Tapani & Tolvanen 2016, 75

⁶⁰ HE 44/2002 vp, 193, ks. myös Tapani & Tolvanen 2016, 82

4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta;

Rikoksen kohdistuessa suojaa kaipaaviin vähemmistöryhmiin, on se normaalia moitittavampaa, sillä rikos vaarantaa näiden vähemmistöryhmien asemaa, oikeuksia ja turvallisuutta.⁶¹

5) tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.

Viidennen ja viimeisen koventamisperusteen kohdalla rikoksen uusiminen ei automaattisesti kovenna rangaistusta. Ratkaisevaa on se piittaamattomuus, joka teosta ilmenee. Koventamisperustetta sovellettaessa on arvioitava aiemman ja sitä seuranneen uuden rikoksen välistä samankaltaisuutta.⁶²

Kuten edellä ilmenee, rikoslaki tuntee tällä hetkellä virallisesti viisi koventamisperustetta, sillä ne ovat lueteltu rikoslaissa tyhjentävästi⁶³. Näkemykseni mukaan tämä selkeyttää laintulkintaa ja edistää rikoslainsäädännön täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta.

5.2 Koventamisperusteiden käytöstä

Rikoksesta tuomittavaa rangaistusta mitattaessa sen pituuteen vaikuttavia koventamisperusteita on tulkittava *varovasti* oikeusturvan toteutumisen takia. Lain esitöissä mainitaan koventamisperusteiden osalta suppea tulkinta, mutta Tapanin ja Tolvasen mukaan kyseisen termin käyttö edellyttäisi suppean tulkinnan tuloksen vertaamiseen sopivaa mittapuuta, mitä ei ole nykyisellään olemassa. Tämän vuoksi parempi termi on Tapanin ja Tolvasen mukaan varovainen tulkinta, joka tarkoittaa käytännössä sitä, että lainkäyttäjän täytyy argumentoida erityisen tarkasti koventamisperusteiden käyttö.⁶⁴

Kun rikoslaissa itsessään määritellyt koventamisperusteita tulisi oikeusoppineiden mukaan soveltaa varovasti, on rikoslain ulkopuolelta tulevien koventamisperusteiden käyttö asianosaisten oikeusturvan kannalta kyseenalaista. Istanbulin sopimukseen viitaten

⁶¹ HE 44/2002 vp, 192

⁶² Tapani & Tolvanen 2016, 89.

⁶³ Melander 2015, 194

⁶⁴ Suppeasta tulkinnasta ks. HE 44/2002 vp, 195 ; varovaisesta tulkinnasta ks. Tapani & Tolvanen 2016,74, alaviite 63

rangaistuksen koventamisperusteet määrittelevässä rikoslain pykälässä ei mainita mitenkään perheväkivaltatapauksia, joissa uhri on tekijän entinen tai nykyinen puoliso. Suomen rikoslaki tuntee tällä hetkellä Istanbulin sopimuksen 46 artiklassa mainitun uhrin ja tekijän välisen suhteen ainoastaan lievän pahoinpitelyn syyteoikeuden kautta. Lievän pahoinpitelyn syyteoikeutta muutettiin siten, että se ei ole enää asianomistajarikos vaan yleisen syytteen alainen rikos sen kohdistuessa perheenjäseneen. Tämä syyteoikeuden muutos ei tosin liittynyt sopimuksen ratifiointitoimenpiteisiin, sillä muutos astui voimaan jo vuonna 2010 ennen sopimuksen hyväksymistä ja allekirjoittamista.⁶⁵

⁶⁵ Rikoslain 21 luvun 16 §n muutos 1082/2010

6 ISTANBULIN SOPIMUKSEN HUOMIOIMINEN SUOMEN OIKEUSKÄYTÄNNÖSSÄ

6.1 Sopimukseen liittyvät oikeustapaukset

Tässä pääluvussa esittelen muutaman oikeustapauksen, jotka kaikki koskevat jollain tavalla Istanbulin sopimusta. Ensimmäisenä esittelen erään korkeimman oikeuden ratkaisun, joka liittyy rangaistuksen mittaamiseen perheväkivaltatapauksessa. Suoraan sopimuksessa määriteltyihin koventamisperusteisiin kantaa ottavaa korkeimman oikeuden ratkaisua ei työni tekohetkellä ole olemassa.

Seuraavat kaksi esittelemääni oikeustapausta ovat kumpikin Vaasan hovioikeuden ratkaisuja, joissa on rangaistuksen mittaamisessa tuotu esiin Istanbulin sopimus. Huomioitavaa on se, että kummankin asian käsittelyssä Vaasan hovioikeuden kokoonpano oli kokonaan eri.⁶⁶

Viimeisenä esittelen myös yhden alioikeuden ratkaisun, koska ylempien oikeusasteiden ratkaisuja ei Istanbulin sopimuksen osalta ollut löydettävissä montaa. Kyseessä on Päijät-Hämeen kärjäoikeuden ratkaisu, jossa niin ikään käytettiin Istanbulin sopimusta rangaistuksen koventamisperusteena. Tuomio on lainvoimainen, sillä Itä-Suomen hovioikeus ei myöntänyt sille jatkokäsittelylupaa syyskuussa 2018.

6.2 KKO:2012:9

Otan tämän tapauksen esiin ensinnäkin sen vuoksi, että aiemminkin todetun mukaisesti Istanbulin sopimuksen ratifioinnin osalta lainsäädäntömuutosten tarpeettomuutta on perusteltu muun ohella sillä, että rangaistusta mitattaessa voidaan nykyiselläänkin voimassa olevan lainsäädännön valossa huomioida tekijän ja uhrin suhde rangaistusta ankaroittavana perusteena.⁶⁷ Tätä KKO:n ratkaisua käytän esimerkkinä sellaisesta tapauksesta, jossa tekijän ja uhrin epätasa-arvoinen asema on huomioitu rangaistuksen mittaamisessa. Lisäksi kyseisessä ratkaisussa mainitaan Istanbulin sopimus, vaikka ratkaisussa ei sopimuksessa

⁶⁶ VaaHO:2016:7 tapauksessa asian ratkaisivat hovioikeudenneuvokset Juhani Palmu, Hagar Nordström sekä ma. hovioikeudenneuvos Mika Kinnunen. Tapauksessa VaaHO:2017:10 puolestaan asian ratkaisivat hovioikeuden presidentti Tapani Vasama ja ma. hovioikeudenneuvokset Heikki Sneck ja Johanna Borgmästars

⁶⁷ Esim. Ulkoministeriö 2018, 75

mainittuja koventamisperusteita ja niiden käyttämistä itsessään arvioidakaan. Siihen lienee syynä ainakin se, ettei sopimus ollut kyseisen KKO:n ratkaisun aikaan vuonna 2012 vielä voimassa lain tasoisena säädöksenä Suomessa, joten ainakaan syytetyn vahingoksi ei sopimusta oltaisi voitu missään nimessä tulkita.

Tässä ratkaisussaan korkein oikeus otti kantaa muun muassa rangaistuksen määräämiseen ja mittaamiseen tapauksessa, jossa oli kyse perheväkivallasta. A oli uhannut tappaa vaimonsa ja alaikäiset lapsensa syyllistyen laittomaan uhkaukseen, mutta oli hakeutunut teon jälkeen terapiaan. Korkein oikeus otti kantaa siihen, voidaanko ammattiavun hakeminen ottaa huomioon rangaistusta lieventävänä seikkana tässä tapauksessa. Edellä mainitun terapiaan hakeutumisen lisäksi muina rangaistusta lieventävinä seikkoina A oli esittänyt sen, että osapuolet olivat sopineet asian, A oli edesauttanut rikoksensa selvittämistä ja lisäksi rangaistus olisi A:n mukaan kohtuuton hänen yritystoimintansa kannalta.

Rangaistuksen mittaamiseen osalta KKO katsoi tässä asiassa, että kyseessä on perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapaus, jossa tekijä ja uhri ovat epätasavertaisessa asemassa. Korkeimman oikeuden mukaan näissä tapauksissa teon vaarallisuuden ja vahingollisuuden sekä tekijän syyllisyyden asteen perusteella voidaan rangaistus mitata yleistä rangaistuskäytäntöä ankarammaksi. Rangaistusta mitatessaan korkein oikeus viittasi myös aiempaan KKO:n ratkaisuun lapsen pahoinpitelyasiassa (KKO:2002:2), jossa rangaistusseuraamuksen harkinnassa KKO kiinnitti huomioita teon normaalia suurempaan vaarallisuuteen ja vahingollisuuteen sen perusteella, että uhri ja tekijä eivät olleet tasavertaisessa asemassa.

Lisäksi KKO viittasi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin (Opuz v. Turkki 9.6.2009, E.S. and others v. Slovakia 15.9.2009, A v. Kroatia 14.10.2010, Hajduova v. Slovakia 30.11.2010), joissa EIT on kiinnittänyt huomiota perhe- ja lähisuhdeväkivallan vahingollisuuteen yleisesti sekä valtion velvollisuuteen muun muassa rikosoikeudellisin keinoin suojella haavoittuvassa asemassa olevia lähisuhdeväkivallan uhreja. Muun muassa edellä mainituilla perusteilla KKO päätyi muuttamaan hovioikeuden tuomiota ja tuomitsemaan A:n laittomasta uhkauksesta seitsemän kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen.

Tekijän ja uhrin välisen suhteen arvioinnin lisäksi huomionarvoista kyseisessä tapauksessa on se, että korkein oikeus on maininnut Istanbulin sopimuksen siinä painotettujen väkivallantekojä ehkäisevien keskusteluterapiaan perustuvien katkaisu- ja hoito-ohjelmien merkityksen vuoksi. Sopimus tuli esiin siten, että A oli vaatinut rangaistuksensa

kohtuullistamista sen perusteella, että oli osallistunut perheväkivaltaan syyllistyneille tarkoitettuun keskusteluterapiaan tekojensa jälkeen. Istanbulin sopimus on mainittu ratkaisussa seuraavasti:

Korkein oikeus toteaa, että väkivallantekojen ehkäisemiseen tarkoitettujen, pääosin keskusteluterapiaan perustuvien katkaisu- ja hoito-ohjelmien merkitystä perhe- ja lähisuhdeväkivallan torjumiseksi on eri tavoin korostettu useissa yhteyksissä, kuten esimerkiksi Euroopan neuvoston yleissopimuksessa perhe- ja naisiin kohdistuneen väkivallan estämiseksi ja torjumiseksi (Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, 11.5.2011, muun muassa 16 artikla)

6.3 VaaHo:2016:7

Ensimmäisessä esittelemässäni HO:n ratkaisussa todetaan osittain Istanbulin sopimukseen vedoten, että käräjäoikeuden antama tuomio ei ole liian ankara. Tapausta käsiteltiin ensin Satakunnan käräjäoikeudessa ja se antoi asiassa tuomion nro 108677 25.2.2016. Syyttäjä vaati tapauksessa A:lle rangaistusta 1. huumausaineen käyttörikoksesta, 2. huumausainerikoksesta, 3. pahoinpitelystä, 4. pahoinpitelystä, 5. laittomasta uhkauksesta, 6. pahoinpitelystä, 7. laittomasta uhkauksesta, 8. toisen vahingoittamiseen soveltuvan esineen tai aineen hallussapidosta, 9. törkeästä rattijuopumuksesta, 10. kotirauhan rikkomisesta ja 11. laittomasta uhkauksesta. Edellä mainituista rikoksista henkeen ja terveyteen sekä rauhaan kohdistuvat rikokset ovat kohdistuneet B:hen, joka on A:n silloinen naisystävä. Käräjäoikeuden tuomiossa A:n syyksi luettiin rikokset 1-8 ja 10-11. Syyksi luetuista rikoksista A tuomittiin 1 vuoden mittaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Käräjäoikeus totesi tuomiossaan, että kyseessä on ollut vakava lähisuhdeväkivalta: A on kohdistanut pitkäkestoista väkivaltaa B:hen tämän kotona. Väkivalta on käräjäoikeuden mukaan ollut osittain erityisen vaarallista ja se on aiheuttanut kuolemanpelkoa B:ssä. A:n motiivi on käräjäoikeuden mukaan ollut B:n nöyryyttämisen ja alistamisen lisäksi se, että B on ollut tekemisissä ja yhteydessä poliisin kanssa. Käräjäoikeus katsoi, että tapahtuneet rikokset ovat olleet vakavia ja niissä on ilmennyt A:n korostunut syyllisyys hänen jatkaessaan toimintaa senkin jälkeen, kun poliisi on siihen puuttunut. Edellä mainittujen seikkojen takia A tuomittiin ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Käräjäoikeus mainitsi rangaistuksen mittaamisen perusteluissaan tekojen rangaistusasteikkojen lisäksi rikosten vahingollisuuden ja vaarallisuuden, tekojen vaikuttimet sekä rikoksista ilmenevän tekijän muun syyllisyyden. Istanbulin sopimusta käräjäoikeus ei rangaistusta mitatessaan ottanut huomioon.

A valitti tuomiostaan hovioikeuteen ja vaati, että hänen saamaansa rangaistusta alennetaan ja että se muutetaan ehdolliseksi vankeudeksi oheissakkoineen tai yhdyskuntapalveluksi. Vaasan hovioikeus toimitti asiassa niin sanotun pienimuotoiseen pääkäsittelyyn ja totesi ratkaisussaan, että käräjäoikeuden määräämä rangaistus on sinällään lain mukainen. Hovioikeus otti esiin Istanbulin sopimuksen ja sen 46 artiklan rangaistusta arvioidessaan ja viittasi ratkaisussaan lain esitöihin (HE 155/2014 vp) sen osalta, ettei ratifiointi edellytä erityisen koventamisperusteen säätämistä, vaan tuomarin harkinta ja rikoslain yleinen rangaistuksen mittaamisen periaate riittää sopimuksen ankaroittavien perusteiden soveltamiseen.

Hovioikeus totesi, että A on tehnyt rikokset silloista naisystävänsä, nykyistä puolisoaan B:tä kohtaan, rikokset ovat olleet toistuvia ja yhdessä on käytetty teräsetta. Hovioikeuden mukaan Istanbulin sopimuksen ollessa lain tasoisena voimassa, edellä mainittujen seikkojen vuoksi A:n rangaistuksen tulisi olla ankarampi kuin sellaisessa tapauksessa, jossa kohteena olisi ollut ns. ”ulkopuolinen” henkilö eikä hänen naisystävänsä, vaikka rikoslain 6 luvun 5 pykälän 5 kohdan koventamisperustetta ei sovelletakaan sellaisenaan. Näin ollen hovioikeus totesi käräjäoikeuden antaman rangaistuksen olevan sopivan pituinen ja käräjäoikeuden käyttämillä perusteilla rangaistus on määrättävä ehdottomana vankeutena.

6.4 VaaHo:2017:10

Tässä, niin ikään Vaasan hovioikeuden ratkaisussa, otettiin muiden asioiden ohella kantaa siihen, voidaanko Istanbulin sopimus ottaa huomioon pahoinpitelyrikoksen törkeyden kokonaisarviointissa. Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus antoi 31.8.2016 tuomion nro 134674 asiassa, jossa syyttäjät vaati A:lle rangaistusta 1. ampuma-aserikoksesta, 2. tapon yrityksestä tai toissijaisena syytteenä törkeästä pahoinpitelystä sekä 3. lievistä vahingonteosta. A oli syyttäjän mukaan tehnyt ruumiillista väkivaltaa B:lle lyömällä tätä avokämmenellä, kuristaen kaulalta ja pitämällä puukkoa tämän kaulalla ja otsalla uhaten painavansa läpi. Sen lisäksi A oli syyttäjän mukaan uhannut B:tä panostetulla rulla-aseella tähdäten useampiin kohtiin kehossa ja painamalla liipaisimesta aseensa kuitenkaan häiriön vuoksi laukeamatta. A ja B ovat entisiä seurustelukumppaneita.

A kiisti syytteen tapon yrityksestä ja toissijaisen syytteen törkeästä pahoinpitelystä. A myönsi syyllistyneensä perusmuotoiseen pahoinpitelyyn. A:n syyksi luettiin lopulta ampuma-aserikos, tapon yritys ja lievä vahingonteko. Käräjäoikeus totesi tuomiossaan, että A:n teosta ei ole syntynyt vakavia vammoja asianomistaja B:lle, mutta A:n toiminta on ollut sen kaltaista, että onnistuessaan siitä olisi todennäköisesti seurannut B:n kuolema tai ainakin B olisi loukkaantunut hyvin vakavasti. Käräjäoikeus tuomitsi A:lle rangaistukseksi kolme vuotta ja neljä kuukautta vankeutta. Käräjäoikeus ei ottanut tässäkin tapauksessa kantaa Istanbulin sopimukseen.

A valitti tuomiostaan hovioikeuteen. A katsoi syyllistyneensä ampuma-aserikoksen sijasta lievään ampuma-aserikokseen ja syytekohtassa 2 tapon yrityksen tai törkeän pahoinpitelyn sijasta perusmuotoiseen pahoinpitelyyn. Hovioikeus totesi ampuma-aseen ja tapon yrityksen osalta, että vastoin käräjäoikeuden oletusta, on pääteltävissä, että ase on ollut joko rulla-ase tai starttipistooli, mutta se on ollut panostamaton. A ei olisi voinut tappaa B:tä panostamattomalla aseella, joten syyte tapon yrityksestä jäi näyttämättä toteen. Törkeän pahoinpitelyn osalta hovioikeus totesi, että pahoinpitelyssä on käytetty teräasetta, joten siinä täyttyy rikoslain 21 luvun 1 momentin 3 kohdan ankaroitamisperuste teräaseen osalta.

Hovioikeuden ratkaisussa todetaan, että törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täytyminen vaatii lisäksi sen, että rikos katsotaan kokonaisuutena arvostellen törkeäksi. Teon kokonaisarviointiin harkinnassaan hovioikeus totesi, että aiheutettujen vammojen osalta pahoinpitelyä ei voida katsoa törkeäksi, mutta A:n uhatessa B:tä aseella, puukolla ja kaulalta kuristaen, on B:llä ollut perusteltu syy pelätä olevansa vaarassa kuolla.

Edellä mainittujen seikkojen lisäksi hovioikeus otti kantaa teon kokonaisuuden arvioinnissa Istanbulin sopimukseen ja sen 46 artiklaan. Hovioikeus totesi, että sopimus on Suomessa astunut voimaan lain tasoisena säädöksenä, ja sopimuksessa edellytetään muun muassa, että 46 artiklassa mainittuja raskauttavia seikkoja voidaan ottaa huomioon, kun teon törkeyttä arvioidaan kokonaisuutena. A ja B ovat seurustelleet keskenään, joten teko on kohdistunut entiseen kumppaniin ja siinä on käytetty asetta tai ainakin uhattu aseella. Istanbulin sopimuksen 46 artiklan mukaan edellä mainitut seikat ovat raskauttavia ja ne tulisi ottaa huomioon rangaistusta määrättäessä. Rikos on lisäksi hovioikeuden mukaan loukannut vakavasti B:n ihmisarvoa ja punnittaessa teon moitittavuutta korostavia seikkoja ja lieventäviä seikkoja, ovat moitittavuutta korostavat seikat lieventäviä merkityksellisempiä. Sen vuoksi kyseessä on hovioikeuden mukaan törkeä pahoinpitely. A tuomittiin 1 vuoden ja

8 kuukauden pituiseen vankeusrangaistukseen, jossa on otettu huomioon yksi aiempi rangaistus.

Tässäkin ratkaisussa perusteena Istanbulin sopimuksen huomioimiselle hovioikeus toteaa sopimuksen olevan lain tasolla voimassa Suomessa, sopimuksen artiklan 46 rikoksen kohdistuessa entiseen tai nykyiseen puolisoon sekä lain esityöt (HE 144/2014 vp), joiden mukaan sopimuksen kyseisessä artiklassa mainittuja seikkoja voidaan ottaa huomioon, kun teon törkeyttä arvioidaan kokonaisuutena.

6.5 Päijät-Hämeen kärjäoikeus 14.6.2018

Päijät-Hämeen kärjäoikeus antoi asiassa tuomion numero 18/126254 kesäkuussa 2018, joten kyseessä on tämän työn tekohetkellä melko tuore tapaus. Epäiltynä tekokokonaisuutena oli lähisuhdeväkivalta, jossa syyttäjä vaati A:lle rangaistusta kahdesta pahoinpitelystä, jotka molemmat olivat kohdistuneet hänen seurustelukumppaniinsa B:hen. Ensimmäisen pahoinpitelyn aikaan A ja B olivat seurustelleet useita kuukausia. He eivät olleet virallisesti kirjoilla samassa osoitteessa, mutta B oli käytännössä asunut A:n asunnossa.

Ensimmäisessä pahoinpitelytapauksessa B oli maannut sängyllä lukemassa kirjaa, jolloin A oli heittänyt B:tä kirjalla noin kolmen metrin päästä. Kirja oli osunut B:n silmäkulmaan, mistä oli aiheutunut B:lle haava, mustelma ja kipua. Kärjäoikeuden mukaan A:n on täytynyt ymmärtää ja pitää varsin todennäköisenä, että heittäessään kirjan kohti sängyllä liikkumatta maannutta B:tä, voi se osua tähän. Kärjäoikeus katsoi, että A on siten menettelyllään tehnyt ruumiillista väkivaltaa B:lle syylistyksen pahoinpitelyyn syytteessä kuvatulla tavalla.

Toisessa pahoinpitelytapauksessa B oli istunut nojatuolissa, jolloin B oli yhtäkkiä lyönyt häntä kohti vasaralla. B oli saanut tilanteessa käsillään suojauduttua, jolloin vasaran isku oli osunut hänen käsivarteensa. Sen jälkeen A oli iskenyt B:tä vasaralla vielä toistamiseen, tällä kertaa kyljen alueelle. Vasaraniskuista aiheutui vammoja B:lle. A myönsi, että hänellä oli ollut tilanteessa vasara kädessä, mutta sen osuminen B:hen oli hänen mukaansa ollut vahinko. Kärjäoikeus totesi, että B:n kertomuksen ja sitä tukevan lääkärinlausunnon perusteella A on syylistynyt pahoinpitelyyn syytteessä kuvatulla tavalla.

Rangaistuksen mittaamista koskien kärjäoikeus otti tapauksessa esiin Istanbulin sopimuksen. Kärjäoikeus totesi, että Istanbulin sopimuksen 46 artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaan rikoksen kohdistuessa esimerkiksi puolisoon tekijän ollessa

perheenjäsen, on se huomioitava raskauttavana seikkana rangaistusta mitattaessa. Käräjäoikeus totesi, että tässä tapauksessa A on kohdistanut väkivaltaa B:hen, joka oli tämän vakiintunut seurustelukumppani. Sen lisäksi tekoja on ollut kaksi lyhyen ajan sisällä. Käräjäoikeuden mukaan edellä mainitut asiat lisäävät teon moitittavuutta ja ne ovat siten rangaistusta korottavia seikkoja.

6.6 Havainvoja sopimukseen liittyvistä oikeustapauksista

Seuraavaksi nostan esiin lyhyesti muutaman läpi käymistäni oikeustapauksista tekemäni havainnon. Ensimmäinen esittelemäni KKO:n ratkaisu osoittanee osaltaan sen, että rikosentekijän ja uhrin suhde voidaan ainakin jollain tasolla ottaa huomioon ankaramman rangaistuksen määrittämiseksi, kun kyseessä on perheväkivaltatapaus. Eri asia on se, kuinka laajalti kyseisenkaltaista tulkintaa on ylipäättään rangaistuskäytännössä sovellettu ja onko se Istanbulin sopimuksen velvoitteiden täyttymisen kannalta riittävää.

Vaasan hovioikeuden ratkaisussa (VaaHO:2016:7) perusteltiin käräjäoikeuden tuomion olevan lain mukainen eikä liian ankara mm. Istanbulin sopimuksen perusteella. Hovioikeus ei siis ankaroitannut sinänsä tuomiota sopimuksen avulla, vaan hylkäsi A:n valituksen ja näin ollen käräjäoikeuden tuomiota ei muutettu. Käräjäoikeus ei omassa tuomiossaan ottanut Istanbulin sopimukseen lainkaan kantaa. Toisessa Vaasan hovioikeuden ratkaisussa (VaaHO:2017:10), hovioikeuden tulkinnan mukaan sopimus voidaan ottaa huomioon, kun rikosten kvalifioituissa tekumuodoissa arvioidaan teon törkeyttä kokonaisuutena arvostellen. Tämän tulkinnan hovioikeus teki sopimukseen liittyvän lain esitöiden pohjalta.

Viimeisessä esittelemässäni tapauksessa, Päijät-Hämeen käräjäoikeuden ratkaisussa, todettiin, että sopimuksen ollessa lain tasoisena voimassa, voidaan siinä määrättyjä koventamisperusteita soveltaa. Näin ollen käräjäoikeus tuomitsi vastaajan normaalia kovempaan rangaistukseen. Missään näistä oikeustapauksissa sopimuksen sovellettavuutta ei arvioitu perusteellisemmin muutoin kuin sopimuksen voimaansaattamislain esitöiden ja rangaistuksen mittaamiseen liittyvien periaatteiden kautta.

7 SOPIMUKSEEN LIITTYVIÄ ONGELMIA

7.2 Sopimuksen täytäntöönpanon seuraaminen Suomessa

Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanemisen valvontaa varten perustettiin itsenäinen asiantuntijaelin Group of experts on action against violence against women and domestic violence eli lyhemmin GREVIO. Siihen kuuluu 15 jäsentä, joiden tehtävänä on arvioida niitä lainsäädännöllisiä ja muita toimia, joita sopimuksen allekirjoittaneet maat ovat tehneet sopimuksen täytäntöönpanemiseksi. Niistä GREVIO kokoaa ja julkaisee raportteja, joita varten se pyytää ensin lausuntoja valtioilta itseltään sekä niissä toimivalta järjestöiltä, jotka ovat tekemisissä sopimuksella suojattavien asioiden kanssa.⁶⁸ Näihin lausuntoihin perehtyessäni havaitsin, että osa järjestöistä on kiinnittänyt huomiota sopimuksen toimeenpanemiseen liittyviin lainsäädännöllisiin ongelma-kohtiin.

Suomi antoi ensimmäisen lausuntonsa GREVIO:lle maaliskuussa vuonna 2018⁶⁹. Valtion lausunnon lisäksi GREVIO pyysi raporttia myös erinäisiltä Suomessa toimivilta kansalaisjärjestöiltä (non-governmental organization). Niistä GREVIO:lle lausuntonsa toimittivat Ihmisoikeusliitto, Ensi- ja turvakotien liitto ja Naisten linja yhteistyössä muiden järjestöjen kanssa, ihmisoikeusjärjestö Amnesty, Suomen tasa-arvovaltuutettu sekä Ihmisoikeuskeskus.⁷⁰ Edellä mainituista järjestöistä suoraan sopimuksen koventamisperusteisiin ja rikoslakiin ottivat kantaa Amnestyn sekä Ensi- ja turvakotien liiton ja Naisten linjan kokoamat lausunnot.

Ensi- ja turvakotien liitto ja naisten linja ovat sopimuksen toimeenpanemiseen liittyen koonneet muiden järjestöjen kanssa Järjestöjen raportin ja suositukset toimenpiteiksi. Järjestöt tunnistavat puutteita lainsäädännössä ja raportissa todetaankin, että rikoslain koventamisperusteet tulisi täydentää siten, että ne vastaisivat 46 artiklan raskauttavia seikkoja.⁷¹

Ihmisoikeusjärjestö Amnesty puolestaan osoittaa selkeän tyytymättömyytensä sopimuksen toimeenpanemisen osalta. Se toteaa lausunnossaan GREVIO:lle, että sopimuksen artiklan

⁶⁸ Euroopan neuvosto/GREVIO. Luettu 6.11.2018

⁶⁹ Ulkoministeriö 2018

⁷⁰ Euroopan neuvosto/Country monitoring. Luettu 6.11.2018.

⁷¹ Ensi- ja turvakotien liitto & Naisten linja 2018

46 raskauttavia perusteita ei ole huomioitu riittävästi Suomen rikoslain soveltamisessa. Amnestyn mukaan Suomen rikoslaissa selkeästi luetellut koventamisperusteet eivät sisällä kaikkia raskauttavia perusteita, jotka on lueteltu sopimuksen artiklassa 46. Sen osalta Suomi saattaa Amnestyn mukaan suorastaan rikkoa kyseistä sopimuksen artiklaa. Amnesty suosittelee lausunnossaan, että hallituksen pitäisi varmistaa, että kaikki artiklassa 46 mainitut perusteet voitaisiin ottaa huomioon koventamisperusteena rikoslakia sovellettaessa.⁷²

Suomessa ollaan toimittu myös itsenäisesti sopimuksen toimeenpanemisen seurannassa esimerkiksi perustamalla erityinen toimielin; Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan toimikunta (NAPE). Sen tehtävänä on muun muassa yhteensovittaa sopimuksen toimeenpanoon liittyviä toimenpiteitä sekä seurata ja arvioida niiden vaikutuksia.⁷³ Suomessa on lisäksi laadittu sopimuksen toimeenpanosuunnitelma: Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman vuosille 2018-2021. Suunnitelmasta käy ilmi mm. se, että Sisäministeriön, Poliisihallituksen ja Oikeusministeriön tulisi varmistaa, että esimerkiksi rikostapauksissa pystytään keräämään tietoa rikoksen uhrin ja tekijän välisestä suhteesta sekä uhrin sukupuolesta sopimuksen edellyttämällä tavalla. Lainsäädännön muutostarpeiden osalta toimeenpanosuunnitelmassa todetaan vain lyhyesti, että NAPE:n tulisi tarkastella mahdollisia lainsäädännön muutostarpeita toimeenpanosuunnitelman puolella välissä. Konkreettisia ehdotuksia tai toimia lainsäädännön muuttamiseksi ei toimeenpanosuunnitelmassa kuitenkaan esitetä.⁷⁴

7.2 Sopimuksen koventamisperusteet ja laillisuusperiaate

Sopimuksen ratifiointiin liittyvän lain esitöissä todetaan selkeästi, että 46 artiklan osalta sopimuksen ratifiointi ei edellytä muutoksia rikoslakiin. Kyseisessä hallituksen esityksessä lakimuutosten tarpeettomuutta perustellaan pääasiassa sillä, että Suomessa on nykyiselläänkin tuomarilla laajat valtuudet rangaistuksen mittaamiseen liittyvien seikkojen arviointiin. Perusteena hallituksen esitys käyttää lisäksi sitä, että rikosten kvalifioitujen tekemuotojen ollessa kyseessä, arvioidaan teon törkeyttä kokonaisuutena, jonka yhteydessä artiklassa mainitut seikat voidaan ottaa huomioon. Tämä voidaan tulkita siten, että ainakin rikosten törkeiden tekemuotojen osalta artiklan seikkoja voitaisiin nykyisellään käyttää koventamisperusteena. Perusmuotoisten tekojen osalta koventamisperusteen käyttämisen

⁷² Amnesty International 2018

⁷³ Sosiaali- ja terveysministeriö 2016

⁷⁴ Sosiaali- ja terveysministeriö 2017

mahdollistavaa perustelua ei ole esitetty sen tarkemmin, mutta yleisissä perusteluissa viitataan rangaistuksen mittaamisen liittyviin rikoslain pykäliin.⁷⁵

Niin ikään lainkäyttäjien laajoilla valtuuksilla lakimuutosten tarpeettomuutta perustellaan myös hallituksen laatimassa lausunnossa GREVIO:lle sopimuksen toimeenpanemisesta, jota sivusin aiemmin tässä luvussa. Lausunnon mukaan Suomen rikoslainsäädäntö antaa tuomareille laajan vapauden arvioida rangaistuksen mittaamiseen liittyviä seikkoja ja rangaistusta määrättäessä perheväkivaltatapauksessa voidaan ottaa huomioon tekijän ja uhrin välinen läheinen suhde muun muassa RL 6:4 pykälän perusteella.⁷⁶ Kyseisessä pykälässä ilmenee rangaistuksen mittaamiseen liittyvä yleisperiaate, jonka mukaan rangaistusta mitattaessa on arvioitava teon vahingollisuutta ja vaarallisuutta.⁷⁷

Suomessa on edellä ilmenevällä tavalla hallituksenkin tasolla arvioitu sopimuksen toimeenpanon toteutusta vielä sopimuksen voimaansaattamisen jälkeenkin, mutta selkeitä ratifioinnin jälkeisiä ongelmia esim. rikoslain osalta ei ole ainakaan toimeenpanosuunnitelmassa tai GREVIO:lle toimitetussa lausunnossa tunnistettu.

Kuten aiemmin tässä luvussa kävi ilmi, kansalaisjärjestöillä on noussut huoli siitä, että sopimuksen koventamisperusteiden osalta ei rikoslakiin ole tehty muutoksia. Myös Kevät Nousiainen ja Merja Pentikäinen ovat Istanbulin sopimusta koskevassa artikkelissaan (Väkivallan vastaisen sopimuksen kivinen ratifointi suomessa, 2011) ottaneet kantaa sopimuksen ratifioinnin puutteellisiin valmisteluihin Suomessa. Heidän mukaansa ratifointia Suomessa käsitellyt työryhmä ei analysoinut riittävästi sopimuksen edellyttämiä kansallisia muutostarpeita, kuten kriminalisointeja ja muita lakimuutoksia. Työryhmän mietinnössä todettiin, että rikoslain ja muun lainsäädännön nykyiset säännökset ovat nykyisellään riittäviä täyttämään sopimuksen vaatimukset. Mietinnön mukaan erityiskriminalisoinneille ei ole tarvetta, jos tekoa voidaan pitää rangaistavana jo olemassa olevien kriminalisointien perusteella. Edellä mainittu – Suomessa yleinen – toimintatapa on Nousiaisen ja Pentikäisen mukaan ongelmallinen rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta, sillä laillisuusperiaate edellyttää, että teot, jotka määritellään rikoksiksi, tulee olla täsmällisesti määritelty rikoslaissa.⁷⁸

⁷⁵ HE 155/2014 vp, 60

⁷⁶ Ulkoministeriö 2018, 75

⁷⁷ RL 6:4

⁷⁸ Nousiainen & Pentikäinen 2011, 458

Sopimuksen koventamisperusteet sisältävän artiklan osalta ratifiointiedellytyksiä käsitelleen työryhmän mukaan sopimuksen minimiehto täyttyy silloin, jos tuomarilla on rangaistusta määrätessään jonkinlainen mahdollisuus ottaa sopimuksessa mainitut raskauttavat seikat huomioon. Nousiaisen ja Pentikäisen mukaan laillisuusperiaatteen keskeisyys huomioon ottaen olisi jopa outoa olettaa, että tuomarin yleinen toimivalta rangaistuksen mittaamisessa olisi riittävä toteuttamaan sopimuksen asettamat vaatimukset.⁷⁹

7.3 Sopimuksen soveltaminen ja yhdenvertaisuusperiaate

Laillisuusperiaatteeseen liittyvän problematiikan lisäksi havaitsin Istanbulin sopimuksen tämänhetkisen soveltamisen olevan jossain määrin ongelmallista myös yhdenvertaisuusperiaatteen kannalta. Edellä mainittu ongelma ilmenee siten, että tällä hetkellä rangaistavaksi säädettyistä teoista seuraava rangaistus ei ole kaikissa tapauksissa ennustettavissa, jos sopimus huomioidaan vain tietyissä tuomioistuimissa tiettyjen lainkäyttäjien toimesta. Tämä ei näkemykseni mukaan täytä yhdenvertaisuusperiaatetta, mikä taas on ongelmallista yksilöiden oikeusturvan kannalta.

Jo perustuslain mukaan ihmiset ovat lain edessä yhdenvertaisia⁸⁰ ja yhdenvertaisuusperiaate onkin yksi rangaistuksen mittaamisen pääperiaatteista. Myös rikoslain mukaan rangaistuskäytännön yhtenäisyys täytyy ottaa huomioon rangaistusta määrättäessä.⁸¹ Yhdenvertaisuus pitää sisällään asiallisen ulottuvuuden eli saman kaltaisia rikostapauksia tulisi kohdella samalla tavalla. Asiallisen ulottuvuuden lisäksi yhdenvertaisuus pitää sisällään alueellisen ulottuvuuden eli sen, että tuomitun asemaan ei saa vaikuttaa paikkakunta tai alue, missä hän on rikoksen tehnyt. Samankaltaisista rikoksista pitäisi tuomita samanlaiset rangaistukset eri puolilla maata⁸².

Sopimukseen liittyvän oikeuskäytännön vähäisyyteen ja lähisuuhdeväkivaltatapausten verrattain suureen määrään perustuen arvioni on, että sopimusta ei todennäköisesti sovelleta tällä hetkellä läheskään kaikkien lainkäyttäjien toimesta. Myös luvussa 6 esittelemissäni hovioikeuden ratkaisuisissa Satakunnan ja Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeudet eivät olleet ottaneet sopimukseen lainkaan kantaa vaan se nousi esiin kummassakin tapauksessa vasta Vaasan hovioikeuden käsittelyssä, kun taas Lahdessa sopimus oli huomioitu jo alioikeuden tasolla Päijät-Hämeen käräjäoikeuden toimesta.

⁷⁹ Nousiainen & Pentikäinen 2011, 459

⁸⁰ PL 6.1 §

⁸¹ Melander 2015, 193; RL 6:3.1

⁸² Melander 2015, 193

Rangaistuskäytännön epäyhtenäisyys sopimuksen osalta asettaa kaikki osapuolet, niin kantajat, kuin vastaajatkin epätasa-arvoiseen asemaan ja se on omiaan heikentämään heidän perusoikeuksiensa toteutumista. Korkeimman oikeuden tulisikin ottaa kantaa siihen, voidaanko nykyisellään sopimuksessa mainittuja raskauttavia seikkoja käyttää tuomion koventamisen perusteena ja missä määrin niiden huomioiminen on mahdollista voimassaolevan lainsäädännön näkökulmasta. Yksilöiden yhdenvertaisuuden ja oikeusturvan toteutuminen vaatisi, että sopimuksen huomioiminen kuuluisi yleiseen rangaistuskäytäntöön lähisuhdeväkivaltatapauksissa siten, että sen koventamisperusteita sovellettaisiin samalla tavoin kaikissa maamme tuomioistuimissa. Tällöin rikoksesta epäillyt sekä asianomistajat olisivat samanarvoisessa asemassa huolimatta siitä, missä päin Suomea heitä koskevaa rikosasiaa käsitellään.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

8.1 Johtopäätökset tutkimusongelmaan liittyen

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni liittyvässä johtopäätöksessäni olen tullut siihen tulokseen, että sopimuksen 46 artiklan raskauttavien seikkojen huomioiminen rangaistusta mitattaessa ei kaikissa tapauksissa täytä täysin laillisuusperiaatteen noudattamisen kriteerejä. Laillisuusperiaatteen vähimmäissisältöä noudattaen syytetty voidaan tuomita vain sellaisesta teosta, joka on tekohetkellä voimassaolevan rikosoikeudellisen lain tasoisen säädöksen sanamuodon mukaisesti rangaistavaa. Sitä ei saa tulkita analogisesti ja tästä rikoksesta seuraava rangaistus on oltava laissa tekohetkellä määritelty rangaistus kyseisestä teosta.⁸³

Sopimuksen ratifiointiin yhteydessä ei rikoslakiin tehty 46 artiklaan liittyen mitään muutoksia.⁸⁴ Sen seurauksena sopimuksessa mainittuja koventamisperusteita ei ole sisällytetty rikoslain koventamisperusteita koskevaan pykälään, eikä esimerkiksi lähisuhdeväkivaltatapauksissa kokemuksen mukaan usein esiintyvien seksuaali- tai pahoinpitelyrikosten tunnusmerkistöihin.⁸⁵ Kuten aiemmin luvussa 6 esittelemästäni korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO:2012:9 ilmenee, uhrin ja tekijän välisellä epätasa-arvoisella asemalla voidaan perustella normaalia ankarampaa rangaistusta esimerkiksi lähisuhdeväkivaltatapauksessa, mutta oma kantani asiaan on se, että sopimuksen koventamisperusteiden sisällyttämistä rikoslakiin sillä ei voida korvata.

Laillisuusperiaatteen perusedellytyksen täyttäen sopimus on lain tasoisena säädöksenä voimassa, mutta kyseinen laki on ainoastaan blankettilaki, jonka sisältö käy ilmi vasta sopimustekstistä itsestään.⁸⁶ Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja rikoslain keskittämisperiaate edellyttävät, että rikos ja siitä seuraava rangaistus löytyvät suoraan rikoslaista. Tällä hetkellä kaikki sopimuksessa määritellyt raskauttavat seikat, esimerkiksi tekijän ja uhrin avioliitto tai parisuhde,⁸⁷ eivät käy millään tavalla ilmi rikosten tunnusmerkistöistä tai koventamisperusteita koskevasta rikoslain pykälästä.

⁸³ Ojala 2005, 222

⁸⁴ HE 155/2014 vp, 60

⁸⁵ RL 20 luku; RL 21 luku

⁸⁶ Laki naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta

⁸⁷ Istanbulin sopimus, 46 artiklan 1 kohdan a alakohta

Laillisuusperiaatteen tärkeys ja keskeisyys huomioon ottaen nykyinen tilanne on tulkintani mukaan vähintään ongelmallinen sopimuksen rikosoikeudellisen sovellettavuuden kannalta.

Joidenkin rikosten kvalifioitujen tekomuotojen yhteydessä sopimuksen soveltaminen ei ole nähdäkseni yhtä ongelmallista kuin ns. perusmuotoisten rikosten. Sopimuksen ratifiointia varten säädetyn lain esitöissä todetaan, että sopimus voidaan huomioida rikoksen törkeyden kokonaisuuden arvioinnissa, jota joidenkin rikosten törkeän tekumuodon tunnusmerkistön täytyminen edellyttää. Lisäksi osa 46 artiklassa luetelluista koventamisperusteita on samoja tunnusmerkistötekijöitä, joita rikosten törkeät tekumuodot itsessään sisältävät jo valmiiksi.⁸⁸ Luvussa 6 esittelemässäni toisessa Vaasan hovioikeuden ratkaisussa (VaaHo:2017:10) mainittiin sopimuksen 46 artikla teon törkeyttä kokonaisuutena arvioitaessa. Hovioikeuden tulkinnan mukaan sopimus voitiin ottaa tässä arvioinnissa huomioon.

Toisen, sopimuksen huomioimisen perusteluihin oikeustapauksissa liittyvän tutkimuskysymykseni osalta todettakoon, että kaikissa ratkaisuissa sopimuksen käyttöä perusteltiin melko suppeasti. Sopimuksen huomioimista perusteltiin lähinnä siten, että sopimuksen ollessa lain tasoisena säädöksenä voimassa, voidaan sitä soveltaa tuomarin yleisen rangaistuksen mittaamiseen liittyvän toimivallan avulla rangaistuksen mittaamiseen liittyvien yleisten periaatteiden kautta. Missään käsittelemissäni ratkaisussa ei arvioitu sopimuksen huomioimista laillisuusperiaatteen kannalta.

8.2 Loppupohdinta

Onnistuin mielestäni löytämään tyydyttävät vastaukset asettamiini tutkimuskysymyksiin. Muodostin oman tulkintani pohjalta johtopäätökset, joiden avulla hain ratkaisua tutkimusongelmaan. Tutkimukseni luotettavuus ja eettisyys ovat myös nähdäkseni riittävällä tasolla, sillä olen käyttänyt työssäni oikeuslähteiden osalta lakeja, lakien esitöitä, oikeustapauksia ja yleisesti tunnettua oikeuskirjallisuutta, joiden pohjalta olen tulkintani tehnyt. Lisäksi käytin myös erinäisiä verkkolähteitä ja artikkeleja tukemaan havaintojani ja tulkintojani aiheeseen liittyen, mutta pelkästään niihin perustuen en johtopäätöksiä tutkimusongelmaani koskien tehnyt. Lähdeviitteet pyrin merkitsemään tarkasti ja käyttämään ensisijaisesti primäärilähteitä. Pariin otteeseen jouduin turvautumaan sekundääriseen lähteeseen, kun ensisijainen lähde ei ollut syystä tai toisesta saatavilla.

⁸⁸ HE 155/2014 vp, 60

Merkitsin näissä tapauksissa toissijaisen lähteen käytön ja alkuperäisen lähteen lähdeviitteeseen.

Tällä hetkellä voitaneen mielestäni todeta, että laillisuusperiaatteen näkökulmasta liikutaan joissain tapauksissa ns. harmaalla alueella, kun sopimuksen 46 artiklaa sovelletaan rangaistusta koventavana perusteena. Tulkintani mukaan sopimuksen tavoitteena on muun muassa se, että tietyn kaltaisista rikoksista tuomitaan ankarammat rangaistukset ja sopimusta laadittaessa onkin ollut tavoitteena, että ankaramman rangaistuksen mahdollistavat perusteet sisällytettäisiin suoraan kansalliseen rikoslainsäädäntöön. Tällä hetkellä Istanbulin sopimusta ei nähdäkseni hyödynnetä Suomessa sen täydellä potentiaalilla ja sen saattaminen osaksi Suomen voimassaolevaa rikoslainsäädäntöä on jäänyt ikään kuin hieman keskeneräiseksi prosessiksi.

Selkeä mielipiteeni onkin, että rikoslakia tulisi muuttaa siten, että sopimuksen 46 artiklan koventamisperusteet lisättäisiin täysimääräisesti rikoslain rangaistuksen koventamisperusteita koskevaan pykälään. Tällöin niiden soveltaminen ei muodostaisi ongelmaa laillisuusperiaatteen noudattamisessa. Yleinen yhteiskunnallinen mielipide lienee se, että naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta ovat vahingollisia ja tuomittavia asioita. Sen vuoksi niistä seuraavat korotetut rangaistukset ovat todennäköisesti myös yleisesti hyväksyttäviä.

Sopimuksen tehokas hyödyntäminen edellyttäisi rikoslain muuttamisen lisäksi sitä, että koko ketju esitutkintaviranomaisesta syyttäjiin ja tuomareihin olisivat tietoisia sopimuksen sisältämistä koventamisperusteista ja niiden käyttämisen edellytyksistä. Tuomareiden lisäksi myös syyttäjien ja rikostutkijoiden tulisi olla sopimuksesta tietoisia. Näin poliisin näkökulmasta esitutkintaa suorittavan tutkijan olisi tärkeää tiedostaa sopimuksen ja sen sisältämien koventamisperusteiden olemassaolo ja sisältö, jotta niiden soveltamiseen sopivien rikostapausten olosuhteet ja taustat selvitetäisiin riittävällä tarkkuudella. Tämä vaatisikin jonkinlaista useiden viranomaisten koulutusta sopimuksen soveltamiseen liittyen, jotta niin poliisit, kuin syyttäjät ja tuomaritkin olisivat kaikki ikään kuin samalla viivalla, eikä sopimuksen huomioimiseen liittyviä alueellisia eroja lähisuhdeväkivaltarikosten tuomioissa esiintyisi.

Itse työn kirjoitusprosessin osalta vielä muutaman asian mainitakseni; en ollut aikaisemmin tehnyt opinnäytteen laajuista kirjallista työtä, joten prosessi ei ollut minulle entuudestaan

tuttu. Oppilaitokseni opinnäytetyön tekemiseen valmistavalla kurssilla keskityttiin pääasiassa kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen tekemiseen ja kuvailtiin niiden prosessien vaiheita, mutta se ei muodostunut esteeksi puhtaasti oikeustieteellisen opinnäytteen tekemisessä. Lainopillinen tutkimus tuntui mielekkäältä tehdä ja edeltävän kokemuksen puutteestani huolimatta se sujui mielestäni ilman suurempia ongelmia. Työtunteja tosin kertyi odotettua enemmän.

Haastetta työhön muodosti lainsäädännön tulkinta, mistä minulla ei luonnollisesti poliisiopiskelijan asemassa ollut suuresti kokemusta muuta kuin työharjoittelun ja sitä edeltävien poliisiopintojen kautta, lähinnä rikoslain osalta. Tulkitsemista kuitenkin helpotti Poliisiammattikorkeakoulun mielestäni laadukas, joskin tarkoituksenmukaisesti työelämälähtöinen, oikeustieteen opetus. Erityisesti hieman vaikeaselkoinen eurooppaoikeus tuotti minulle aluksi haastetta työhön, mutta aiheeseen perehtymisen kautta sekin alkoi käydä selkeäksi ainakin niiltä osin, mitä työssäni käsittelin. Kokonaisuudessaan opinnäytetyön tekeminen oli kuitenkin mielenkiintoinen ja opettavainen tehtävä.

LÄHTEET

Virallislähteet:

HE 94/1993 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi

HE 309/1993 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

HE 17/2001 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia rikoksia koskevien rikoslain säännösten uudistamiseksi ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi

HE 44/2002 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HE 155/2014 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, rikoslain 1 luvun 11 §:n muuttamisesta ja ulkomaalaislain 54 §:n muuttamisesta

PeVL 23/1997 vp: Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi

PeVM 25/1994 vp: Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

Kirjalliset lähteet:

Husa Jaakko, Mutanen Anu, Pohjolainen Teuvo 2001: Kirjoitetaan juridiikkaa. Ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Saarijärvi, Talentum Media Oy

Lappi-Seppälä Tapio, Hakamies Kaarlo, Koskinen Pekka, Majanen Martti, Melander Sakari, Nuotio Kimmo, Nuutila Ari-Matti, Ojala Timo, Rautio Ilkka 2008: Rikosoikeus. 3. uudistettu painos. Juva, WSOY.

Matikkala, Jussi 2005: Tahallisuudesta rikosoikeudessa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja nro 263. Helsinki, Suomalainen lakimiesyhdistys

Melander, Sakari 2010: EU-rikosoikeus. Juva, WSOY.

Melander, Sakari 2015: Rikosoikeuden peruskysymyksiä. Helsinki, Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Tapani Jussi & Tolvanen Matti 2016: Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Helsinki, Talentum Pro.

Viljanen, Veli-Pekka 2001: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Vantaa, WSLT.

Sähköiset lähteet

Amnesty International 2018: Insufficient implementation of the Istanbul convention. Amnesty International submission to the Group of experts on action against violence against women and domestic violence (GREVIO) on the implementation of the council of europe convention on preventing and combating violence against women and domestic violence in Finland. Luettavissa: <https://rm.coe.int/amnesty-international-submission-for-the-grevio-of-finland-final/16808b161d> . Luettu 7.11.2018.

Eduskunnan oikeusasiamies: Perusoikeudet. Luettavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/perusoikeudet> Luettu 15.11.2018.

[Ensi- ja turvakotien liitto & Naisten linja 2018](#): NGO Parallel Report on the implementation of the Istanbul Convention in Finland. Luettavissa: <https://ensijaturvakotienliitto.fi/wp-content/uploads/2018/05/Finland-NGO-Parallel-Report-of-the-Istanbul-Convention-for-GREVIO.pdf?x52679> . Luettu 15.11.2018.

Euroopan neuvosto 2018: Chart of signatures and ratifications of Treaty 210. Luettavissa: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures> . Luettu 18.11.2018.

Euroopan neuvosto/Country monitoring: Finland. Luettavissa: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/finland> . Luettu 6.11.2018.

Euroopan neuvosto/GREVIO: About group of experts on action against violence against women and domestic violence. Luettavissa: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio> . Luettu 6.11.2018.

Euroopan neuvosto 2011: Istanbulin sopimus. Luettavissa: <https://rm.coe.int/1680462532> . Luettu 18.11.2018.

Euroopan unioni: EU:n toimielimet ja muut elimet. Luettavissa: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies_fi . Luettu 14.10.2018.

Hirvonen, Ari 2011: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki. Luettavissa: https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/hirvonen_mitka_metodit.pdf . Luettu 9.10.2018.

Kaskenmäki, Marjatta 2005: Rangaistuksen määräämisen perustelevinen. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Luettavissa: https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/rikostuomionperustelevinen2005lisapainos2006./OqkWQV0G7/16_Rangaistuksen_maaraamisen_perustelevin.._Marjatta_Kaskenmaki.pdf Luettu 26.9.2018.

Nousiainen, Kevät & Pentikäinen Merja 2011: Väkivallan vastaisen sopimuksen kivinen ratifiointi Suomessa. Oikeus 4/2013, 455-462. Luettavissa: <https://www.edilex.fi/oikeus/11663.pdf> . Luettu 5.6.2018.

Oikeusministeriö 2013: Lainkirjoittajan opas. Oikeusministeriön julkaisu 37/2013. Luettavissa:

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76493/lainkirjoittajan_opas_low_20130904.pdf. Luettu 15.11.2018

Ojala, Timo 2005: Teleologinen tulkinta ja oikeusperiaatteiden punninta rikostunnusmerkistön tulkinnassa. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Luettavissa: https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/rikostuomionperusteleminen2005lisapainos2006./OidcuFwlz/12_Teleologinen_tulkinta_ja_oikeusperiaatteiden_pu..._Timo_Ojala.pdf. Luettu 26.9.2018.

Poliisi.fi: Perheväkivalta. Luettavissa: <https://www.poliisi.fi/rikkokset/perhevakivalta>. Luettu 17.11.2018.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2016: Sosiaali- ja terveysministeriön hankkeet. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta. Luettavissa: <https://stm.fi/hanke?tunnus=STM103:00/2016>. Luettu 18.11.2018.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2017: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:16. Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018-2021. Luettavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160401> Luettu 1.11.2018.

Tieteen termipankki 2016. Oikeustiede. Rikossäännös/laajempi kuvaus. Luettavissa: http://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:rikoss%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6s/laajempi_kuvaus. Luettu 17.11.2018.

Tilastokeskus 2017: Suomen virallinen tilasto (SVT). Rikos- ja pakkokeinotilasto. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta 2016. Luettavissa: https://www.stat.fi/til/rpk/2016/15/rpk_2016_15_2017-05-31_tie_001_fi.html. Luettu 14.8.2018.

Ulkoministeriö 2009: Uutiset. Euroopan neuvosto yhdentäjänä 60 vuotta. Luettavissa: https://um.fi/uutiset/-/asset_publisher/GRSnUwaHDPv5/content/euroopan-neuvosto-yhdentajana-60-vuotta?curAsset=0&stId=47307. Luettu 17.11.2018.

Ulkoministeriö 2018: Baseline report by the Government of Finland on measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Luettavissa: <https://rm.coe.int/baseline-report-finland-2018/16807c55f2>. Luettu 16.11.2018.

Ulkoministeriö & Suomen ulkomaan edustustot: Euroopan neuvosto. Luettavissa: <https://finlandabroad.fi/web/coe/euroopan-neuvosto>. Luettu 17.11.2018

Oikeustapaukset

KKO:2012:9

VaaHO:2016:7. Vaasan hovioikeus 21.10.2016/143418

VaaHO:2017:10. Vaasan hovioikeus 5.12.2017/149718

Päijät-Hämeen kärjäoikeus 14.6.2018 , 18/126254